

ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง
กรณีศึกษา เทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ธีรภัทร กิจจารักษ์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประเภททั่วไป ประจำปีงบประมาณ 2555

ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง
กรณีศึกษา เทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ธีรภัทร กิจจาร์ักษ์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ประเภททั่วไป ประจำปีงบประมาณ 2555

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งกรณีศึกษา เทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์สำเร็จลุล่วงเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ สถาบันวิจัยและพัฒนา ที่กรุณาให้โอกาสนักวิจัยรุ่นใหม่

ขอกราบขอบพระคุณ คณาจารย์ทุกท่านในคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา ที่คอยให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณเพื่อนร่วมงานทุกๆ ท่าน ที่คอยช่วยเหลือในทุกๆด้าน

สุดท้าย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อไป

ธีรภัทร กิจจาร์ักษ์

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การดำเนินนโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาในช่วง 3 ทศวรรษ ซึ่งมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐาน การแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงในรายได้ ทำให้คนไทยและสังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมมากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาพฤติกรรมด้านสังคมของคนในสังคม การหย่อนยานทางศีลธรรม จริยธรรม ขาดระเบียบวินัย ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดีงามเริ่มจางหายไป พร้อมกับการล่มสลายของสถาบันครอบครัว ชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น สภาวะแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง ชุมชนเสียความเป็นปึกแผ่น พังพินภายนอกสูง ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และพัฒนาการต่างๆของชุมชนถูกทำลายและศักยภาพตลอดจนภูมิปัญญาของท้องถิ่นสูญหายหรือถูกทอดทิ้งขาดรากฐานการพัฒนาตนเอง

การพัฒนาที่ทำลายต่อการอยู่รอดของระบบเศรษฐกิจและความมั่นคงของสังคมไทยในอนาคต ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) ซึ่งประกาศใช้ในปีมหามงคลนี้ เป็นแผนที่เกิดจากการระดมพลังความคิดและการมีส่วนร่วมของประชาชนชาวไทยจากทุกภาคส่วนทุกหมู่เหล่า ทุกภูมิภาคทั่วประเทศ มาร่วมกันดำเนินการในทุกขั้นตอนอย่างกว้างขวาง และเห็นพ้องร่วมกันอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติ ควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาอย่างจริงจัง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุล เป็นธรรมและยั่งยืน มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” อันจะเป็นการเสริมสร้างประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนโดยถ้วนหน้าสมดังพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2550)

ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ให้ความสำคัญกับ

1. การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิดร่วมทำในรูปแบบที่หลากหลาย และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นขั้นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้

สามารถพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในการนำไปสู่การพึ่งตนเอง รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง

2. การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพ และความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ กลุ่มอาชีพ สนับสนุนการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการและสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งสร้างระบบบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด และทักษะในการประกอบอาชีพ

3. การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูล ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวนอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ รวมทั้งการสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2550)

แม้ว่าการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งและสังคมแห่งชาติได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองภายนอก แต่ก็ไม่ได้มีพลังพอที่จะเปลี่ยนแปลงค่านิยมความเชื่อของชุมชนได้ เพราะการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชนทำให้ชุมชนหมู่บ้านยังคงอยู่ แม้จะถูกเอารัดเอาเปรียบจากรัฐและนายทุน ชุมชนยังมีกิจกรรมทางประเพณี ทางศาสนา และทางเศรษฐกิจหลายประการในหมู่บ้าน กิจกรรมเหล่านี้อาศัยคุณค่าแห่งน้ำใจ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2537 : 145) ในขณะที่พวกชนเหล่าใดที่ดำรงความเป็นกลุ่มหรือชนชาติหรือประเทศ เป็นเวลานานต้องมีภูมิปัญญาของกลุ่ม หรือของชนชาติหรือของประเทศอันอาจเรียกรวมๆว่า ” ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ชีวิต สังคมและในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม (ประเวศ วะสี 2538 : 82-83)

ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจที่จะเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ เป็นเศรษฐกิจของคนทั้งมวลไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อยแต่ทั้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน ช่องว่างทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่ปัญหาทางสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่ความไม่มั่นคง เศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวลเป็นการสร้างทุนทางสังคม และเป็นพื้นฐานการพัฒนาทุกชนิด มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชนมีความเป็นบูรณาการซึ่งล้วนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยเป็นจุดแข็งของคนไทย(ประเวศ วะสี 2541 : 44)

เทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นเทศบาลเมืองที่มีขนาดใหญ่รองจากเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์ มีวัฒนธรรมที่ ประเพณีที่หลากหลาย การคมนาคมเชื่อมต่อหลายจังหวัด ประกอบกับยุทธศาสตร์การที่ 6 ได้กล่าวถึงการพัฒนาด้านชุมชนเข้มแข็งและศักยภาพของคน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจและต้องการศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวนทั้งหมด 12,578 คน

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 388 คน

ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ปัจจัยด้านสำนึกในชุมชน ปัจจัยด้านความเป็นผู้นำ ปัจจัยด้านการเรียนรู้ชุมชน ปัจจัยด้านเครือข่ายชุมชน ปัจจัยด้านชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

ตัวแปรตาม คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้บริหารเทศบาลเมืองหล่มสัก ได้นำไปวางแผน ส่งเสริม และพัฒนา ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งให้เหมาะสม
2. เป็นแนวทางให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งอื่นได้นำข้อค้นพบไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้อย่างเหมาะสมกับชุมชนของตน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งชุมชน กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่มีผู้ศึกษาไว้มาเป็นการรอบและแนวทางในการศึกษา ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น
2. ข้อมูลทั่วไปของเทศบาลเมืองหล่มสัก
3. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น

ความหมายของการปกครองท้องถิ่น

การปกครองท้องถิ่น หมายถึง หน่วยการปกครองท้องถิ่นอยู่ในระดับต่ำกว่ารัฐ ซึ่งก่อตั้งโดยกฎหมายและมีอำนาจอย่างเพียงพอที่จะทำภารกิจในท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งอำนาจเก็บภาษี เจ้าหน้าที่ของหน่วยการปกครองท้องถิ่นดังกล่าว อาจได้รับการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งโดยท้องถิ่นเองก็ได้ (อุทัย หิรัญโต 2523 : 4)

การปกครองท้องถิ่น คือการปกครองที่รัฐบาลมอบอำนาจให้ประชาชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งจัดการปกครองและดำเนินการบางอย่างโดยดำเนินการกันเองเพื่อบำบัดความต้องการของตนเอง การบริหารงานท้องถิ่นต้องมีผู้บริหารมาจากการเลือกตั้งจากประชาชนขึ้นมาทั้งหมด หรือบางส่วน โดยให้มีความเป็นอิสระในการบริหารงาน แต่รัฐบาลยังต้องควบคุม ด้วยวิธีต่าง ๆ ตามความเหมาะสม จะปราศจากการควบคุมของรัฐหาไม่ได้ เพราะการปกครองท้องถิ่นเป็นสิ่งที่รัฐทำให้เกิดขึ้น (อุทัย หิรัญโต 2523 : 6)

การปกครองท้องถิ่นเป็นหน่วยการปกครองซึ่งรัฐได้จัดตั้งขึ้นและให้อำนาจการปกครองตนเองมีสิทธิตามกฎหมายต้องเป็นองค์กรที่จำเป็นในการปกครอง เพื่อการปฏิบัติหน้าที่ให้สมความมุ่งหมายของการปกครองท้องถิ่นนั้น ๆ (ประทาน คงฤทธิ์ศึกษการ 2526 : 7)

การปกครองท้องถิ่น หมายถึง การปกครองท้องถิ่นในการกระจายอำนาจการปกครองบางอย่าง ซึ่งรัฐได้มอบให้ท้องถิ่นทำกันเองเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีโอกาสปกครองและ

บริหารงานของท้องถิ่นด้วยตนเอง เพื่อสนองความต้องการส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นนั้นให้ดำเนินไปอย่างประหยัด มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ตรงกับความประสงค์ของประชาชน โดยเหตุที่ว่าประชาชนในแต่ละท้องถิ่นย่อมจะทราบความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ดีกว่าบุคคลอื่น และย่อมมีความผูกพันต่อท้องถิ่นนั้น ๆ ยิ่งกว่าผู้อื่น โดยมีเจ้าหน้าที่ซึ่งราษฎรในท้องถิ่นได้เลือกตั้งขึ้นมาทั้งหมดหรือบางส่วนมาบริหารราชการในท้องถิ่นนั้น โดยมีงบประมาณของตนเองและมีอิสระในการบริหารงานพอสมควร

การปกครองท้องถิ่น เป็นระบบการปกครองที่เป็นผลเนื่องมาจากการกระจายอำนาจการปกครองของรัฐมีองค์กรปกครองท้องถิ่นโดยคนในท้องถิ่นนั้น ๆ องค์กรนี้จัดตั้งและถูกควบคุมโดยรัฐบาล แต่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายและควบคุมให้มีการปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายของตนเองได้ ดังนั้นการปกครองท้องถิ่นพอสรุปได้ดังนี้ (ประทาน คงฤทธิ์ศึกษการ 2526 : 8)

1. การปกครองท้องถิ่น เป็นการปกครองของชุมชนหนึ่ง ๆ ซึ่งอาจมีลักษณะแตกต่างกันทางด้านความเจริญ จำนวนประชากร ขนาดพื้นที่
2. องค์กรปกครองท้องถิ่นจะต้องมีอำนาจอิสระในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ตามสมควรตามความเหมาะสม
3. ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองอย่างกว้างขวางซึ่งอาจจะร่วมในกิจกรรมการปกครองตนเองในท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งเป็นการช่วยส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความเข้าใจในกลไกการปกครองระบบประชาธิปไตย เกิดความสำนึกในความสำคัญของสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของตนเอง ตลอดจนเกิดความตื่นตัวที่จะใช้สิทธิทางการเมืองหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยความรับผิดชอบต่อประโยชน์ของส่วนร่วม

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า การปกครองส่วนท้องถิ่น หมายถึง รูปแบบการปกครองในลักษณะกระจายอำนาจปกครองจากส่วนกลางไปให้ท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่นดำเนินการเอง ซึ่งมีความสำคัญ ความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชนและการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือการปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีส่วนช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาล โดยผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นและผู้นำส่วนท้องถิ่นย่อมเข้าใจถึงปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นดีกว่า คนต่างถิ่น ดังนั้น การปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีผลสำคัญ คือ ทำให้ท้องถิ่นรู้จักการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

ลักษณะของการปกครองท้องถิ่น

จากความหมายของการปกครองท้องถิ่น สามารถสรุปลักษณะของการปกครองท้องถิ่นได้ดังนี้

1. องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องมีขอบเขตแห่งอำนาจหน้าที่เป็นของตนเอง โดยภารกิจของรัฐในยุคปัจจุบันอาจแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ ภารกิจของรัฐโดยตรง ภารกิจของท้องถิ่นและ

ภารกิจระดับเหนือรัฐ ภารกิจของรัฐโดยตรงได้แก่ ภารกิจด้านการปกครอง เช่น การรักษาความสงบเรียบร้อย การป้องกันประเทศ ภารกิจของท้องถิ่น ได้แก่ ภารกิจที่รัฐไม่อาจเข้าไปดำเนินการเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและโดยลักษณะเป็นเรื่องเฉพาะของท้องถิ่น เช่น การรักษาความสงบเรียบร้อย การรักษาความสะอาด ซึ่งภารกิจที่รัฐมอบให้ท้องถิ่นดำเนินการโดยทั่วไปเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน และเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดว่าการให้ท้องถิ่นดำเนินการเองจะมีผลดีมากกว่าให้รัฐดำเนินการ ภารกิจสุดท้ายคือภารกิจระดับเหนือรัฐ ได้แก่ ภารกิจที่เป็นผลจากแนวโน้มการรวมตัวของกลุ่มประเทศตามภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ซึ่งรัฐต่าง ๆ จะได้เข้าไปมีบทบาทเพื่อรักษาสภาพประโยชน์ของรัฐ

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีอิสระในการดำเนินกิจการได้ด้วยตนเอง การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีความเป็นอิสระได้ จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

2.1 ต้องมีสถานะเป็นนิติบุคคล ความเป็นนิติบุคคลจะทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีตัวตนที่แยกต่างหากจากหน่วยงานของรัฐ สามารถเป็นผู้ทรงสิทธิต่าง ๆ ได้ มีอำนาจหน้าที่ได้ตามกฎหมาย สามารถดำเนินนิติกรรมและอาจเป็นโจทก์จำเลยต่อศาลได้มีความเป็นนิติบุคคล จึงเป็นเงื่อนไขประการแรกของการประกันความมีอิสระให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.2 ต้องมีงบประมาณของตนเอง กิจการต่าง ๆ ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจดำเนินการได้นั้นย่อมต้องอาศัยงบประมาณไปดำเนินการทั้งสิ้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องมีงบประมาณของตนเอง และมีอำนาจที่จะใช้จ่ายงบประมาณได้โดยอิสระไม่ต้องถูกผูกมัดโดยระเบียบหรือกฎเกณฑ์ที่ออกมาจากรัฐด้วย

2.3 ต้องมีผู้บริหารที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน การเลือกตั้งผู้บริหารของท้องถิ่น นอกจากจะเป็นการแสดงให้เห็นว่าการปกครองท้องถิ่นเป็นการปกครองของประชาชนอย่างแท้จริง เพราะประชาชนได้เลือกผู้บริหารด้วยตนเองแล้ว ผู้ได้รับเลือกยังมีอิสระในการบริหารกิจการของท้องถิ่น เพราะมิได้อยู่ใต้อำนาจนิติของผู้ใดยกเว้นแต่ประชาชนที่เลือกเขาเข้ามา

2.4 ต้องมีเจ้าหน้าที่ของตนเอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีอิสระในการดำเนินการของตนเองได้อย่างแท้จริง เจ้าหน้าที่หรือพนักงานของท้องถิ่นจะเป็นปัจจัยสำคัญในการนำคำสั่งหรือนโยบายของผู้บริหารท้องถิ่นไปปฏิบัติ โดยที่เจ้าหน้าที่หรือพนักงานนั้นเป็นบุคลากรของท้องถิ่นมิใช่พนักงานของรัฐบาลกลาง ท้องถิ่นจึงจะสามารถบริหารกิจการตามอำนาจหน้าที่ได้อย่างอิสระมีประสิทธิภาพ

3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีองค์กรเพื่อการปกครองตนเองของท้องถิ่นองค์กรสำหรับการปกครองท้องถิ่นอาจแตกต่างกันไปสุดแล้วแต่ความเหมาะสมในการจัดตั้งโดยทั่วไปจะมีองค์กรฝ่ายบริหารและองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น การปกครองท้องถิ่นรูปเทศบาล (Municipalities) ก็มีคณะเทศมนตรีเป็นฝ่ายบริหารและมีสภาเทศบาลเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ การ

ปกครองในรูปแบบผู้จัดการเมือง (City Manager) ก็มีผู้จัดการทำหน้าที่ฝ่ายบริหารและสภาทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติหรืออาจมีการจัดองค์กรในรูปแบบของคณะกรรมการ (Board of Commissioners) โดยคณะกรรมการทำหน้าที่เป็นทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติพร้อมกันไปก็ได้ องค์กรเพื่อการปกครองท้องถิ่นดังกล่าว ต้องเป็นองค์กรของท้องถิ่นโดยแท้ กล่าวคือ ต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ

4. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีอำนาจตราข้อกำหนดเพื่อใช้บังคับในเขตท้องถิ่น โดยองค์กรปกครองท้องถิ่นต้องมีอำนาจตามข้อกำหนด ซึ่งเป็นกฎหมายของท้องถิ่นใช้บังคับภายในเขตท้องถิ่นได้ โดยข้อกำหนดของท้องถิ่นอาจกำหนดโทษต่อผู้ที่ละเมิดข้อกำหนดของท้องถิ่นด้วยก็ได้ ข้อกำหนดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมี 2 ประเภท ได้แก่ ข้อกำหนดเกี่ยวกับงบประมาณและข้อกำหนดอันที่เกี่ยวกับงบประมาณ และโดยทั่วไปข้อกำหนดขององค์กรปกครองท้องถิ่นต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่ของส่วนกลางจึงจะมีผลบังคับใช้ได้ (จรรยา ศรีสุกใส 2539 : 41-44)

จากลักษณะของการปกครองส่วนท้องถิ่นข้างต้น พอจะสรุปบทบาทขององค์กรปกครองท้องถิ่นได้

1. เป็นสถาบันที่จะให้การศึกษาทางการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนอย่างแท้จริง โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เรียนรู้และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ
2. เป็นสถาบันการปกครองที่สามารถแบ่งเบาภาระของรัฐบาลไปปฏิบัติจัดทำให้เกิดประโยชน์ในท้องถิ่น โดยภาระที่ท้องถิ่นรับไปดำเนินการนั้นจะสอดคล้องกับความต้องการของแต่ละท้องถิ่น
3. เป็นสถาบันที่สามารถจัดทำบริการสาธารณะสนองความต้องการของประชาชนได้ตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ การตัดสินใจ การลงมือปฏิบัติตามโครงการต่าง ๆ ย่อมเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว เพราะมีขั้นตอนในการทำงานน้อยกว่าทำงานของรัฐบาล (ประหยัด หงส์ทองคำ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว 2529 : 261-267)

การปกครองท้องถิ่นของไทย

การปกครองท้องถิ่นของไทยมีวิวัฒนาการมาจากการปกครองรูปสุขาภิบาล ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อปี พ.ศ. 2548 จนกระทั่งเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย ได้จัดการปกครองท้องถิ่นในรูปเทศบาลขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2476 โดยมีความมุ่งหมายจะยกฐานะตำบลต่าง ๆ ที่มีอยู่ประมาณ 4,800 ตำบล ขึ้นเป็นเทศบาลทั้งสิ้น จึงไม่จัดให้มีการปกครองท้องถิ่นในรูปใด ๆ อื่นเลยนอกจากเทศบาล อย่างไรก็ตามปรากฏว่าการปกครองท้องถิ่นในรูปเทศบาลไม่สามารถจะเปิดได้ทั่วทุกตำบล เพราะฐานะของตำบลแต่ละแห่งแตกต่างกันมากจึงเปิดเป็นเทศบาลได้เพียง 117 แห่ง

รัฐบาลจึงหันกลับมาพิจารณาการปกครองท้องถิ่นรูปสภาภิบาลแทน (ประหยัด หงส์ทองคำ 2523 : 44)

ในปัจจุบันการปกครองท้องถิ่นมี 4 รูปแบบ คือ เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และรูปแบบพิเศษ ซึ่งได้แก่ กรุงเทพมหานครและเมืองพัทยา โดยล่าสุด ได้มีพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสภาภิบาลเป็นเทศบาลตำบล พ.ศ. 2542 มีสภาภิบาล 980 แห่งทั่วประเทศเป็นเทศบาลตำบล ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 285 ที่กล่าวถึงองค์ประกอบขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

การปกครองท้องถิ่นแบบเทศบาล

เทศบาลก่อตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ประกอบไปด้วยองค์กร

2 ส่วน คือ

1. สภาเทศบาล ประกอบด้วยสมาชิกที่เลือกตั้งมาจากประชาชนจำนวนสมาชิกขึ้นอยู่กับรูปแบบของเทศบาล กล่าวคือ เทศบาลนครมีสมาชิกจำนวน 24 คน เทศบาลเมือง 18 คน และเทศบาลตำบล 12 คน มีอำนาจหน้าที่สำคัญคือ การออกข้อกำหนดในรูปเทศบัญญัติ เพื่อบังคับใช้ในเทศบาล และควบคุมฝ่ายบริหารอันได้แก่คณะเทศมนตรีให้บริหารงานให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายและแนวนโยบายที่กำหนดไว้

2. คณะเทศมนตรีประกอบด้วยคณะบุคคล 3 - 5 คนที่แต่งตั้งมาจากสมาชิกสภาเทศบาลให้เป็นนายกเทศมนตรี 1 คน และที่เหลือเป็นเทศมนตรี ทำหน้าที่บริหารกิจการของเทศบาลตามที่กำหนดในบทบัญญัติแห่งกฎหมาย และนโยบายที่แถลงต่อสภาเทศบาล

เทศบาลมีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. หน้าที่ที่ต้องทำหน้าที่ประการนี้เป็นหน้าที่ที่กฎหมายบังคับให้เทศบาลต้องจัดทำให้เป็นผลดี ถ้าเทศบาลไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ประการนี้ให้เกิดผลดีได้ ก็จะถือว่าเทศบาลนั้นบกพร่องต่อหน้าที่ หรือละเลยไม่ปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่

2. กิจการที่อาจจัดทำหน้าที่ประการนี้เทศบาลอาจจัดทำหรือไม่ทำก็ได้ ขึ้นอยู่กับรายได้ ทรัพย์สินเจ้าหน้าที่และความสามารถของเทศบาลนั้น ๆ เป็นเกณฑ์ แต่มีข้อนำพิจารณาประการหนึ่งว่า เทศบาลใดจะจัดทำหน้าที่ประการหลังนี้ได้ก็ต่อเมื่อได้ปฏิบัติหน้าที่ประการแรกครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว (ประหยัด หงส์ทองคำ 2523 : 39)

ในการบริหารงานในองค์กรเทศบาล กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดกรอบให้เทศบาลแต่ละแห่งสามารถกำหนดส่วนราชการของตนเองได้ 12 ส่วนตามฐานะ ดังนี้ (กรมการปกครอง 2535)

1. สำนักปลัดเทศบาล
2. กองการประปา หรือฝ่ายการประปา

3. กองการแพทย์ หรือฝ่ายการแพทย์
4. กองการศึกษา หรือฝ่ายการศึกษา
5. กองคลัง หรือฝ่ายคลัง
6. สำนักการช่าง, กองช่าง, หรือฝ่ายช่าง
7. กองช่างสุขาภิบาล หรือฝ่ายช่างสุขาภิบาล
8. กองวิชาการและแผนงาน หรือฝ่ายวิชาการและแผนงาน
9. กองสวัสดิการสังคมหรือฝ่ายสวัสดิการสังคม
10. กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมหรือฝ่ายสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม
11. หน่วยงานตรวจสอบภายใน
12. แหวง

ข้อมูลทั่วไปของเทศบาลเมืองหล่มสัก

1. สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.1 ลักษณะที่ตั้ง/อาณาเขต และขนาดพื้นที่

เดิมท้องที่ ที่ตั้งเทศบาลเมืองหล่มสักเป็นท้องที่ตำบลวัดป่า และตำบลตาลเดี่ยว บางส่วนอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอวัดป่า จังหวัดหล่มสักดี ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ.2473 ได้เกิดวิกฤติการณ์เศรษฐกิจตกต่ำภายในประเทศของรัฐบาลสมัยนั้น จนเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องยุบจังหวัดเล็กๆหลายจังหวัดไป จังหวัดหล่มสักดีจึงถูกยุบเป็นอำเภอหล่มสัก โดยขึ้นกับจังหวัดเพชรบูรณ์ และระหว่างสงครามมหาเอเซีย รัฐบาลได้พิจารณาเห็นว่ากรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองหลวงจะไม่มีความปลอดภัยจากสงครามดังกล่าว จึงคิดย้ายเมืองหลวงเพื่อหลบภัยและตั้งเมืองหลวงอยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของรัฐบาลได้เดินทางเข้าไปในจังหวัดเพชรบูรณ์และอำเภอหล่มสักดี ได้เห็นว่าเขตพื้นที่ตำบลวัดป่าและตำบลตาลเดี่ยวติดต่อกันและเป็นเมืองเก่าทั้ง๒ตำบล ควรจะมีการปรับปรุงการปกครองของตำบลทั้ง๒ ให้มีความเจริญก้าวหน้าและปรับปรุงการสุขาภิบาลให้ดียิ่งขึ้นในรูปของเทศบาลให้รู้จักการปกครองตนเอง ต่อมาปี พ.ศ.2488 รัฐบาลในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ตราพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลตำบลหล่มสักดีจังหวัดเพชรบูรณ์ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ 4 สิงหาคม 2480 และวันที่ 16 ธันวาคม 2485 ตราไว้ ณ วันที่ 7 เมษายน 2487 ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 11 เล่มที่ 62 ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2488 และทางราชการได้แต่งตั้งสมาชิกเทศบาล และแต่งตั้งคณะเทศมนตรีสมัยเริ่มการขึ้นบริหารกิจการเทศบาลตำบลหล่มสักดี เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2488 ส่วนคำว่า “หล่มสักดี” ได้เปลี่ยนว่า “หล่มสัก” เมื่อคราวที่รัฐบาลสมัยนั้นปรับปรุงตัวอักษรใหม่

ต่อมากรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้พิจารณาอนุญาตเทศบาลตำบลที่มีคุณสมบัติตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2496 มาตรา 10 เทศบาลตำบลหล่มสักจึงได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหล่มสักตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเป็นเทศบาลเมืองหล่มสัก ซึ่งได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 112 ตอนที่ 40 ก. ลงวันที่ 24 กันยายน 2538 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป คือ วันที่ 25 กันยายน 2538 สำนักงานเทศบาลเมืองหล่มสัก ตั้งอยู่เลขที่ 999 ถ.วชิ อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ มีพื้นที่ 2.08 ตร.กม.โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ	ต.วัดป่า
ทิศใต้	ติดกับ	ต.ตาลเดี่ยว
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ต.ตาลเดี่ยว
ทิศตะวันตก	ติดกับ	ต.วัดป่า

1.2 ประชากร ประชากรในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก ตามสถิติทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 12 กรกฎาคม 2555 มีทั้งสิ้น 12,578 คน

2.ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

2.1 การคมนาคม การจราจร(ข้อมูล ณ วันที่ 4 มกราคม 2555)

2.1.1 ถนน สะพาน เขื่อน ท่อระบายน้ำ

- ถนนในเขตเทศบาลมีจำนวน 98 สาย ซอย 95 ซอย รวมระยะความยาวทั้งสิ้น 43.154 กิโลเมตร โดยแยกเป็นถนน ค.ส.ล จำนวน 96 สาย ถ.ลาดยาง 2 สาย ถ.หินคลุก-สาย

- สะพานในเขตเทศบาลมีจำนวน 13 แห่ง แยกเป็น สะพาน ค.ส.ล 7 แห่ง สะพานแขวน 3 แห่งและสะพานลอยข้าม 3 แห่ง

- เขื่อนป้องกันตลิ่งพังในเขตเทศบาลมีจำนวน 7 แห่ง

- ท่อระบายน้ำขนาดใหญ่มีจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ 1.จากถนนคชเสนีย์-สะพานคลองน้ำช่อง 2. จากถนนพินิจ-หลังศูนย์เยาวชน และมีท่อและรางระบายน้ำจำนวน 32 สาย

2.2 การประปา (ข้อมูล ณ 31 ธันวาคม 2554)

- จำนวนครัวเรือนที่ใช้น้ำประปา 4,025 ครัวเรือน

- น้ำประปาที่ผลิต 7,604.64 ลบ.ม./วัน

- น้ำประปาที่ใช้ 7,214.45 ลบ.ม./วัน

- แหล่งน้ำดิบที่ใช้ผลิตน้ำประปา 1 แห่ง

- ปริมาณน้ำเสีย 283.33 ลบ.ม./วัน

2.3 การสื่อสาร (ข้อมูล ณ 31 ธันวาคม 2555)

- จำนวนชุมสายโทรศัพท์ในเขตเทศบาล 13 ชุมสาย

- จำนวนโทรศัพท์ส่วนบุคคลในเขตอำเภอหล่มสัก จำนวน 1,540 เลขหมาย
- จำนวนโทรศัพท์ส่วนบุคคลในเขตเทศบาล จำนวน 1,966 หมายเลข
- ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขที่ให้บริการด้านไปรษณีย์ในพื้นที่ 1 แห่ง คือ ที่ทำการไปรษณีย์หล่มสัก
- สื่อมวลชนในพื้นที่ มีหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น 1 ฉบับได้แก่ หนังสือพิมพ์ชาติไทย
- ระบบเสียงตามสายในพื้นที่บริการได้ครอบคลุมร้อยละ 80

3.ด้านเศรษฐกิจ (ข้อมูล ณ 4 มกราคม 2555)

ประชาชนส่วนใหญ่ในเขตเทศบาล ประกอบอาชีพพาณิชย์กรรมเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือ อาชีพรับจ้าง รับราชการ และอื่นๆ ฐานะของประชาชนโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง มีตลาดสด จำนวน 3 แห่ง สถานธนาฑูบาล 1 แห่ง ธนาคาร 9 แห่ง โรงแรม 4 แห่ง ปั้มน้ำมัน 2 แห่ง

4. ด้านสังคม (ข้อมูล ณ วันที่ 4 มกราคม 2555)

4.1 จำนวนชุมชน 11 ชุมชน ประกอบด้วย 1.ชุมชนบ้านไร่ 2.ชุมชนท่ากกโพธิ์ 3.ชุมชนวัดทุ่งจันทร์สมุทร 4.ชุมชนสังกอย 5.ชุมชนวัดไพโรสถ์ศักดาราม 6.ชุมชนวัดศรีบุญเรือง 7.ชุมชนในเมือง 8.ชุมชนหยกฟ้า 9.ชุมชนเมตตา 10.ชุมชนน้ำพุ 11.ชุมชนศรีมงคล จำนวน 5,832 หลังคาเรือน

4.2 ศาสนา

- 1) ผู้นำถือศาสนาพุทธจำนวนร้อยละ 98 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในเขตเทศบาล
- 2) ผู้นำถือศาสนาคริสต์ ประมาณร้อยละ 2 ของจำนวนในเขตเทศบาล โบสถ์คริสต์ 3 แห่ง

5.ด้านวัฒนธรรมและประเพณี

ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ คือ

- 1.ประเพณีเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง ช่วงเดือนธันวาคม
- 2.ประเพณีกวนข้าวทิพย์ ช่วงเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน
- 3.ประเพณีสงกรานต์ เดือนเมษายน

6.การศึกษา (ข้อมูล ณ ปีการศึกษา 2554)ในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก มีโรงเรียนทั้งหมด 9 แห่ง ประกอบด้วย

- 1.โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองหล่มสัก จำนวน ๕ แห่ง ประกอบด้วย
  - 1.1 โรงเรียนอนุบาลบ้านศรีมงคล จำนวนครู 8 คน จำนวนนักเรียน 350 คน
  - 1.2 โรงเรียนเทศบาลบ้ายศรีมงคล จำนวนครู 51 คน จำนวนนักเรียน 797 คน
  - 1.3 โรงเรียนเทศบาลวัดประชุมคงคาราม จำนวนครู 16 คน จำนวนนักเรียน 219 คน
  - 1.4 วิทยาลัยอาชีวศึกษาเทศบาลหล่มสัก จำนวนครู 12 คน จำนวนนักเรียน 295 คน
2. โรงเรียนสังกัดการศึกษาเอกชนเขตเทศบาล จำนวน 3 แห่ง
  - 2.1 โรงเรียนเมตตาศึกษา จำนวนครู 40 คน จำนวนนักเรียน 594 คน

2.2 โรงเรียนผดุงวิทยุ จำนวนครู 91 คน จำนวนนักเรียน 1,654 คน

2.3 โรงเรียนทิพยา จำนวนครู 39 คน จำนวนนักเรียน 723 คน

3. โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 40 จำนวนหนึ่งแห่ง ได้แก่ โรงเรียนหล่มสักวิทยาคม มีจำนวนนักเรียนชาย 1,089 คน นักเรียนหญิง 1,610 คนรวมจำนวนนักเรียน 2,699 คนจำนวนครู 124 คน

7. สาธารณสุข (ข้อมูล ณ 31 ธันวาคม 2553)

1. โรงพยาบาลในเขตเทศบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข

-เอกชน จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลนครหล่ม มีเตียงคนไข้ จำนวน 10 เตียง

-รัฐบาล จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลหล่มสัก มีเตียงคนไข้ จำนวน 90 เตียง

2. ศูนย์บริการสาธารณสุข จำนวน 1 แห่ง (บริเวณศูนย์เยาวชน)

3. อาสาสมัครสาธารณสุขในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก (อสม.) จำนวน 241 คน (ข้อมูล ณ มกราคม ๒๕๕๕)

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง

ประเวศ วะสี (อ้างถึงใน ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาดการณ์ไกล 2540 : 6) ให้ความหมายว่า ชุมชน ประชาคม ประชาสังคม หรือชุมชนเข้มแข็ง สังคมเข้มแข็ง มีความหมายใกล้เคียงกัน หมายถึงการที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสาร มีการรวมกลุ่มกันจะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีความรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างจะเรื่องใดก็แล้วแต่ มีการจัดการและเป็นการรวมตัวในแนวราบ

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (อ้างถึงใน ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาดการณ์ไกล 2540 : 41 - 43) ให้ความหมายประชาสังคมว่า หมายถึง ทุก ๆ ส่วนของสังคมโดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ด้วยถือว่าทั้งหมดเป็นประชาสังคม โดยทุกฝ่ายเข้ามาเป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เป็นเรื่องการมีส่วนร่วมไม่ใช่นำเสนอตนเองเพื่อกลุ่มของตนเอง จะพูดไม่ได้ว่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นของฝ่ายรัฐหรือฝ่ายสังคม เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาของคนทั้งโลก

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2541 : 8) ให้ความหมายคำว่า ชุมชน องค์กรชุมชน และประชาสังคมเพื่อแยกแยะให้เห็นประเด็นดังนี้

ชุมชน (Community) หมายถึงกลุ่มคนที่วิถีชีวิตเกี่ยวพันกันมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่องอันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน หรือการมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ ความสนใจร่วมกัน

องค์กรชุมชน (Community organization) หมายถึง องค์กรหรือกลไกการจัดการที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ร่วมกันมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

ประชาคม (Community ในความหมายกว้าง) หมายถึง กลุ่มประชาชนอันหลากหลายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่หรืออาณาเขตหนึ่ง ๆ เช่น จังหวัด อำเภอ กลุ่มน้ำ และมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของในพื้นที่หรืออาณาเขตนั้น ๆ

ประชาสังคม (Civil society) หมายถึง สังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชนโดยอาศัยองค์การ กลไก กระบวนการ และกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น หรือหมายถึงส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐที่ดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายและไม่ใช่ภาครัฐกิจที่ดำเนินงานโดยมุ่งหวังกำไร

อนึ่ง เหล่าธรรมทัศน์ (2537 : 15) ให้ความเห็นว่า แนวคิดประชาสังคมเป็นแนวคิดที่เน้นเรื่องความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว ความกลมกลืน มากกว่าจะมาดูความแตกต่างหรือความแตกแยกภายใน เพราะฉะนั้นจึงเป็นแนวคิดที่รวมเอาชนชั้นกลาง ชนชั้นสูงเข้ามาด้วย มีทั้งกลุ่มคนที่สนใจปัญหาเดียวกันร่วมกับกลุ่มคนที่ทำงานด้านนี้เพื่อให้เข้าร่วมทำงานแบบมีส่วนร่วมไม่ใช่อยู่เฉยในฐานะเป็นราษฎรที่เป็นเพียงผู้รับประโยชน์หรือบริการจากรัฐอย่างเดียว แต่เป็นพลเมืองที่ดีที่พร้อมจะเข้าไปทำหน้าที่แทนรัฐ

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2542 : 28) กลยุทธ์การพัฒนาในยุคที่มีกระแสการเมืองเปลี่ยนแปลงมีการกระจายอำนาจการปกครองลงสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น แนวทางการพัฒนาจึงจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การพัฒนา โดยเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชนทั้งในระดับตำบล หมู่บ้านและชุมชนในเขตเมือง ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มองค์กรเหล่านี้ คิดเป็น ทำเป็น และสามารถร่วมแก้ปัญหาของชุมชนได้ด้วยตนเอง แนวทางและกลยุทธ์ที่ได้นำมาใช้ดำเนินการคือ “กระบวนการประชาคม” ซึ่งมุ่งเน้นที่จะพัฒนาให้มีพลังในการเรียนรู้และพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง โดยจะได้กล่าวรายละเอียดในหัวข้อประชาคมต่อไป เป็นความหมายในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตนเอง เพื่อความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดี ใช้แรงผลักดันจากท้องถิ่นไปเสริมกับการกระจายอำนาจของส่วนกลาง ทำให้สามารถดูแลรับผิดชอบทุกข์สุขของชุมชนภายใต้สภาพแวดล้อม และบริบทของท้องถิ่นที่หลากหลายได้เอง

กรมการพัฒนาชุมชน (2543 : 11) ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง (empowerment of Community) ว่าหมายถึง ชุมชนที่มีความพร้อมในปัจจุบันที่ส่งเสริมพลังอำนาจของคนในชุมชนในด้านสถานการณ์ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในชุมชน มีพหุภาคีสันับสนุน มีการสื่อสารในชุมชน การมีส่วนร่วมในชุมชน มีการเรียนรู้และมีศักยภาพในชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544 : 18) ให้ความหมายว่า ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชนแล้ว ถึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบต่อผู้ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ มีการช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคม

ไพโรจน์ ภัทรนุกูล (2545 : 5) ให้ความหมายความเป็นชุมชนเข้มแข็งว่า หมายถึง ทำอย่างไรที่จะทำให้กลุ่มคนที่หลากหลายของสังคมมาร่วมกันคิดร่วมกันสร้างเส้นทางเดินใหม่ เพื่อเปลี่ยนแปลงคุณภาพของประชาชนจากที่รอคอยการถูกพัฒนามาเป็นประชาชนพลเมืองที่มีขีดความสามารถในการคิดและร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นของตัวเองภายใต้กระบวนการประชาสังคม ชุมชนเข้มแข็งจึงเกิดจากการรวมกลุ่มของประชาชนในลักษณะประชาคมหรือชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพมีเสถียรภาพ มีการสั่งสมทุนทางปัญหาหรือทุนทางเศรษฐกิจ มีคุณธรรม และคุณค่าที่ตีงามเป็นกรอบยึดเหนี่ยวและนำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพ มีภูมิปัญญาภายใต้ระบบเครือข่ายความร่วมมืออย่างเกื้อกูลและเอื้ออาทร

คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤต (2542) กล่าวถึง กระบวนการเพิ่มศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วย

1. การทำให้องค์กรชุมชนแข็งแรง มีเครือข่ายเชื่อมโยงกันเพื่อเกื้อกูลส่งเสริมประชาสังคมและความเข้มแข็งของชุมชน
2. การดำรงรักษาแบบแผน ความคิด คุณค่า จิตสำนึกที่ตีงามของชุมชน
3. การเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงกับเครือข่ายองค์กรภายนอก

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2542) สรุปตัวบ่งชี้ว่า องค์กรที่จัดตั้งนั้นเข้มแข็งเพียงไร พิจารณาจาก

1. โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อความเป็นประชาคม ได้แก่ การมีกลุ่ม องค์กร จำนวนคน สถานที่พบปะ ประเด็นพูดคุย การสื่อสาร ซึ่งจะประเมินออกมาในเชิงปริมาณ
2. กระบวนการตัดสินใจและการเรียนรู้ของชุมชน พิจารณาจากการแลกเปลี่ยนและหาข้อสรุปในการแก้ปัญหา
3. ภาวะผู้นำมีมากน้อยเพียงใด กระจายตัวหรือไม่ ความสัมพันธ์กับสมาชิก ภาวะการณ์ตามปัญหา การเรียนรู้ และวิสัยทัศน์

4. กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม พิจารณาในด้านการจูงใจคนให้เข้ามา มีส่วนร่วม การพัฒนาศักยภาพของสมาชิก การเน้นให้กลุ่มมีอำนาจและพลังในการเปลี่ยนแปลงและการรับผิดชอบร่วมกัน

5. บทบาทของผู้หญิงในการเป็นผู้นำ

6. การให้ความสำคัญกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

7. การมองเห็นคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรม

8. การบริหารจัดการและกฎระเบียบที่เอื้ออำนวยและเป็นปัญหาอุปสรรคในการทำงาน

9. การระดมทุนภายในและภายนอกชุมชน โดยชุมชนยังคงดำรงศักดิ์ศรีและความอิสระในการทำงาน

10. นโยบายและกลไกของรัฐที่มีอิทธิพลลงไปสู่ชุมชน

11. การจัดการกับความขัดแย้งภายในและภายนอกชุมชน

12. กระบวนการทำงานพัฒนาโดยพิจารณาว่าชุมชนนั้นมีกระบวนการหรือเครื่องมือในการทำงานอย่างไรบ้าง

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

บัญญัติ แก้วส่อง และคณะ (2537 : 5) ทำการศึกษาศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้สรุปองค์ประกอบที่สำคัญในการพิจารณาศักยภาพขององค์กรชาวบ้าน ดังนี้

1. อุดมการณ์ร่วม ในการสร้างอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจและการเมืองแก่ชุมชนโดยมีพื้นฐานร่วมกันจากวัฒนธรรมชุมชนและร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยอุดมการณ์ดังกล่าวนี้จะเป็นแรงจูงใจและยึดเหนี่ยวให้ชุมชนสามารถจัดการกับปัญหาได้อย่างเข้มแข็งและเป็นจุดแข็งของชุมชน

2. ศักยภาพในการเริ่มโครงการ เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาอีกทั้งความสามารถในการประสานประสพการณ์เพื่อใช้ในกิจกรรมโครงการ

3. ศักยภาพการบริหารจัดการ สามารถที่จะแบ่งบทบาทหน้าที่ การจัดการทั้งเรื่องคน เรื่องเงินและกิจกรรม รวมทั้งกระจายผลประโยชน์สู่สมาชิกได้อย่างทั่วถึง

4. ศักยภาพในการระดมทุน มีทั้งการระดมทุนในชุมชนด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่น การลงหุ้น การเก็บเงินจากสมาชิก การทอดผ้าป่า เป็นต้น การระดมทุนจากภายนอก เช่น รูปแบบ การกู้ยืมเงิน การประสานโครงการพัฒนาแบบให้เปล่าจากภาครัฐ การประสานงบประมาณจากองค์กรพัฒนา

เอกชนและแหล่งทุนจากภาคธุรกิจ ซึ่งหลายองค์กรพบว่าเข้าถึงแหล่งทุนต่างๆ เหล่านี้ได้เป็นอย่างดี และมีความสามารถในการนำเงินทุนมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมได้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพ

5. ศักยภาพในการต่อรองทางการเมือง การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของชาวบ้านสามารถที่จะมีอำนาจต่อรองทางการเมือง ซึ่งมีให้เห็นในหลายกรณีปัญหา เช่น ปัญหาป่าไม้ ที่ดิน สิ่งแวดล้อม หรือปัญหาการประกอบอาชีพ ซึ่งการต่อรองทางการเมืองจะทำให้ชาวบ้านลดความกลัว และกล้าแสดงออกต่อผู้มีอำนาจหรือกลุ่มทุนมากขึ้น

6. ศักยภาพของผู้นำชาวบ้าน ผู้นำถือว่ามีสำคัญอย่างสูง อาจประกอบไปด้วยผู้นำทางความคิด ผู้นำทางด้านศีลธรรม ผู้นำทางด้านอาชีพหรือเทคนิคการปฏิบัติ ผู้นำที่สามารถประยุกต์และประสานงานกับทางราชการและเอกชน รวมทั้งประสานงานภายในหมู่บ้าน ศักยภาพของผู้นำต่าง ๆ เหล่านี้ มีอยู่จริงและได้รับการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอ

กาญจนา แก้วเทพ (2540 : 53 - 59) เสนอเรื่องความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนอาจพิจารณาจาก

ตัวบุคคลหรือทุนมนุษย์ สิ่งที่บ่งบอกความเข้มแข็งของชุมชน คือ การเจริญเติบโตในเชิงปริมาณและคุณภาพขององค์กร นั่นคือ มีสมาชิกเพิ่มขึ้น และมีการสืบทอดคนรุ่นใหม่ ๆ เข้ามารับต่อช่วงภาระงาน ส่วนในมิติเชิงคุณภาพดูได้จากความรู้ความสามารถและทักษะรวมทั้งความคิดและพลังแห่งศีลธรรมทั้งของสมาชิกและผู้นำ ผู้นำอาจดูได้จากความสามารถและการประสานผลประโยชน์ สิ่งสำคัญที่ต้องดูอีกอย่างคือ พลังสร้างสรรค์ของสมาชิกในการคิดค้นและทำกิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวา และมีความต่อเนื่อง

ปริมาณและคุณภาพของกิจกรรม ผลงานหรือกิจกรรมของกลุ่มมีความต่อเนื่องดำเนินการอย่างเป็นเครือข่าย และขยายกิจกรรมใหม่ ๆ นอกจากนี้ พิจารณาได้จากความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่องค์กรเผชิญในภาวะวิกฤต

ปริมาณและคุณภาพของทุนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์หรือสภาพแวดล้อม พิจารณาจากปริมาณของวัสดุที่เพิ่มมากขึ้นหรือได้มา เช่น กลุ่มวัว ควาย มีวัว ควายเพิ่มขึ้น กลุ่มสมุนไพรมีการรักษาพันธุ์พืชและป่าตามธรรมชาติ เป็นต้น ส่วนมิติเชิงคุณภาพพิจารณาจากความยั่งยืนของทุน เช่น ระบบการบริหารจัดการที่ทำให้สามารถเพิ่มวัสดุและสภาพแวดล้อมที่เป็นทุน เป็นต้น

ทุนเพื่อนหรือเครือข่าย การมีเครือข่ายสมาชิกหรือกิจกรรมสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเห็นถึงศักยภาพในการระดมทุนในแง่ปริมาณอาจดูได้จากเครือข่ายสมาชิกที่มีกว้างขวางมากขึ้น ในแง่คุณภาพดูได้จากความสามารถในการจัดการกับเครือข่ายในลักษณะของความร่วมมือในการปฏิบัติ และลักษณะของอำนาจในการเจรจาต่อรองหรือประสานงาน

สถานภาพขององค์กรชุมชน ซึ่งองค์ประกอบหนึ่งถึงสี่ เป็นเพียงการพิจารณาจากองค์กรชุมชนเท่านั้น การพิจารณาศักยภาพควรอ้างอิงจากภายนอกด้วย นั่นคือ การประเมินการยอมรับต่อองค์กรชุมชนจากกลุ่มบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องว่าให้การยอมรับในเรื่องอะไร และมากน้อยแค่ไหน นอกจากนี้ยังเสนอว่าการพิจารณาความเข้มแข็งของชุมชน หากมองในมุมกว้างแล้วน่าจะพิจารณาถึงขีดความสามารถของชุมชนในการควบคุมตัวแปรที่ควบคุมไม่ได้ เช่น การกำหนดราคาขาย การอยากให้ลูกหลานอยู่ในหมู่บ้าน ธรรมเนียมในที่ดินและป่าชุมชน โดยมีความสามารถในการควบคุมได้มากยิ่งขึ้น

ชนิษฐา กาญจนสังสินนท์ (2542 : 15) ได้กล่าวถึงลักษณะชุมชนที่มีความเข้มแข็งไว้ ดังนี้

1. สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นว่าตนเองและคนในชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองได้
2. สมาชิกของชุมชนรักที่จะพึ่งตนเอง มีความเอื้ออาทร รักห่วงใยกัน และพร้อมที่จะจัดการกับปัญหาของตนเองและชุมชนร่วมกัน
3. สมาชิกเลือกผู้นำชุมชนผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้แทนชุมชนด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง
4. สมาชิกทุกคนมีการตัดสินใจและทำงานร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่อง จนเป็นวิถีชีวิตของชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนร่วมผลักดันอย่างแข็งขัน
5. สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมประเมินสภาพปัญหาของชุมชน ร่วมกำหนดอนาคตของชุมชน ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชน
6. สมาชิกชุมชนเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองและชุมชน จากการเข้าร่วมเวทีชาวบ้านและการทำงานร่วมกัน
7. มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุกด้าน โดยมุ่งพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน
8. การพึ่งภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป
9. มีเครือข่ายความร่วมมือกับหมู่บ้าน/ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงาน และบุคคลต่าง ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบเพื่อนแท้

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงษ์ (อ้างถึงใน บุนนาค ตีวกุล 2543 : 64 - 65) ได้วิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้

1. **โครงสร้างทางสังคมแนวนอน** หมายถึง สัมพันธภาพทางอำนาจในชุมชนที่เท่าเทียมกัน อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรหรือโอกาสในชุมชนไม่แตกต่างกัน เงื่อนไขนี้เป็นปัจจัยทำให้เกิดความรักความสามัคคี ก่อให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวาง

2. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ การผลิต การบริโภค การสะสมและการกระจายส่วนเกิน ประชาชนมีสิทธิและอำนาจในการเข้าถึงและการจัดการทรัพยากร มีรูปแบบการผลิตที่สนองความต้องการของตนเป็นหลัก และเชื่อมโยงกับระบบนิเวศน์ การบริโภคเน้นการพออยู่พอกิน ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ไม่สะสมมากแต่มีการกระจายส่วนเกินสู่ญาติมิตร และสังคมในรูปการแบ่งปัน การทำบุญ การชำระภาษี

3. ค่านิยมทางศาสนา หรืออุดมการณ์ในการใช้ชีวิต ความเชื่อในเรื่องกรรม การเคารพนบนอบต่อธรรมชาติในฐานะเป็นจิตวิญญาณ เอื้อให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพ

4. การเรียนรู้เพื่อชีวิต กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น การสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมจากครอบครัววัด สถานประกอบการ โดยการสังเกต ฟัง ถาม ทดลองทำ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นการเรียนรู้ที่นำมาสู่การปฏิบัติจริง

5. กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน เกิดขึ้นได้หลายเงื่อนไข เช่น การประพัตดินในกรอบของศีลธรรม การเป็นผู้ต่อสู้เพื่อชุมชนหรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านความรู้ ชุมชนที่มีโครงสร้างทางสังคมแนวนอนจะเกิดผู้นำตามธรรมชาติอย่างหลากหลายตามกิจกรรมที่เกิดขึ้นและมีการทำงานในรูปการปรึกษาหารือแสวงหาความร่วมมือในการแก้ปัญหา

6. ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม สิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรม คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลในชุมชน เปรียบเสมือนระบบความมั่นคงและสวัสดิการชุมชน สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดผ่านระบบครอบครัว เครือญาติ เพื่อนฝูง มีกฎเกณฑ์ แบบแผนดำเนินชีวิตร่วมกัน ชุมชนที่มีความแน่นแฟ้นจะมีพลังสามารถจัดการแก้ไขปัญหาได้เป็นอย่างดี

7. กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นสถานที่พบปะของชุมชนวิถีชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ หรือกระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยน

ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อรูปแบบต่าง ๆ ล้วนเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปรึกษาหารือกัน อันจะนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนได้อย่างรวดเร็วทันเหตุการณ์

นอกจากนี้ ชีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2543 : 126 - 127) ยังนำหลักการพิจารณาถึงพลังสร้างสรรค์ชุมชน คือ พลังคน พลังกลุ่ม พลังทุน พลังธุรกิจ พลังเอื้ออาทร และพลังการเรียนรู้ และการสื่อสารมาประกอบใช้ ดังนี้

1. จำนวนประชากรที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มในชุมชนต่อประชากรทั้งหมด
2. จำนวนครอบครัวที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้และเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มหรือชุมชน

3. จำนวนแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมสาธารณะและเกิดจากการมีส่วนร่วมริเริ่มโดยชุมชน
4. การจัดการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เช่น ความถี่ของการพูดหรือสนทนาอย่างพินิจพิเคราะห์ การร่วมกิจกรรมสาธารณะ การกระจายข่าวสาร การร่วมตรวจสอบติดตามประเมินผล การพัฒนาและบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้หญิง เด็ก และเยาวชน
5. จำนวนผู้นำตามธรรมชาติและจำนวนผู้นำที่มีความรู้ความสามารถต่อประชากร
6. อัตราเพิ่มของจำนวนเงินออมของชุมชน
7. จำนวนองค์กรธุรกิจที่องค์กรชุมชนเป็นเจ้าของและอัตราการเพิ่มรายได้ของธุรกิจที่องค์กรชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน
8. การกระจายสวัสดิการที่เป็นธรรมแก่ประชาชนทุกคนในชุมชนและอัตราเพิ่มของสวัสดิการเพื่อคนในชุมชน
9. จำนวนการเป็นสมาชิกองค์กรภายนอกชุมชนและความสามารถในการประสานงานพัฒนากับภายนอกชุมชน
10. อัตราการเพิ่มขึ้นหรือลดลง รวมทั้งคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนดูแล
11. การเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในชุมชน
12. ชุมชนมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2543 : 19 - 21) ยังได้วิเคราะห์ว่าองค์ประกอบของประชาสังคม น่าจะประกอบด้วย

1. จิตสำนึกประชาคม (Civil consciousness) หมายถึง ความคิดและความยอมรับในเรื่องการรวมตัวกันอย่างอิสระด้วยความรัก ความเอื้ออาทร การยอมรับในความคิดเห็นของกันและกันในอนาคตที่จะเรียนรู้ร่วมกัน หรือแก้ไขปัญหาคู่เคียงอยู่เพื่อสังคมร่วมกัน การรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะร่วมคิด ร่วมระดมทรัพยากร ร่วมปฏิบัติ รวมทั้งร่วมรับผิดชอบผลของการปฏิบัติเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (horizontal) มีอิสระและมีการเรียนรู้ร่วมกัน
2. โครงสร้างองค์กรประชาสังคม (Civil organization) หมายถึง การรวมตัวกันซึ่งอาจเป็นองค์กรที่เป็นทางการ (นิติบุคคล) หรือไม่เป็นทางการก็ได้ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเฉพาะคราวหรือบางครั้งเฉพาะเรื่องหรือต่อเนื่อง สมาชิกของกลุ่มสมัครใจและอาสาที่จะทำงานร่วมกันในฐานะพลเมือง ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลในภาครัฐ ภาคธุรกิจ ประชาชนหรืออื่น ๆ เข้ามาทำงานเพื่อสังคมไม่จำกัดรูปแบบ เช่น องค์กรสาธารณะในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมูลนิธิ สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ ประเด็นสำคัญอยู่ที่ต้องมีจิตสำนึกประชาสังคมครบถ้วน และการมีองค์กรหรือสถาบัน

หมายถึง มีการจัดระบบการจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของสังคมที่สร้างสรรค์ประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม คือ ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการสัมพันธ์กันด้วยความสมานฉันท์ ปราศจากการครอบงำจากอำนาจรัฐและอำนาจทุน

3. เครือข่ายประชาสังคม (Civil network) หมายถึง โครงสร้างและกระบวนการซึ่งเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ปัจจัยสำคัญของเครือข่ายประชาสังคม คือ ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการสัมพันธ์กันด้วยความสมานฉันท์ เครือข่ายจะช่วยรวมพลังแห่งจิตสำนึกของสมาชิกและองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ ให้เกิดเป็น “อำนาจที่สาม” คือ พลังของสังคมที่มีความเข้มแข็งในสังคมขึ้นมา

ประเวศ วะสี (2540 : 9 - 10) สิ่งที่จะสะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วยพลังสร้างสรรค์ภายในชุมชน 6 ประการ คือ พลังคน พลังกลุ่ม พลังทุน พลังธุรกิจ พลังเอื้ออาทร และพลังการเรียนรู้ กล่าวคือ

1. ชุมชนมีผู้นำที่มีความสามารถเป็นผู้นำทางธรรมชาติ มิใช่ผู้นำทางอำนาจ
2. ชุมชนมีการรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม
3. ชุมชนสามารถเป็นเจ้าของกิจกรรมร่วมกัน และดำเนินการโดยมีผลตอบแทน
4. ชุมชนมีเงินออมและสวัสดิการอันเป็นหลักประกันความมั่นคงแห่งชีวิต
5. ชุมชนมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอก

ประเวศ วะสี (2541 : 14 - 16) สำหรับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้และมีความสุข คือ การทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน ในการกระทำบางอย่าง ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะ การรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ กระจัดกระจายกันก็ได้ แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จนกลายเป็นองค์กร (Community Organization) และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อย ๆ ขึ้น (Community Network) ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กันในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้งด้วยความสมานฉันท์แล้ว ก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น (Civil Community) ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะ ดังนี้

1. มีจิตสำนึกชุมชน (Community Conscienciousness) หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirtuality) คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ กับบุคคลอื่น ๆ อย่างเท่าเทียมกันและมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกันและ

ยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น

2. มีจิตวิญญาณชุมชน (Community Spirituality) คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดี เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัตถุประสงค์ หรือ ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีจิตวิญญาณชุมชนทำให้เกิดความปิติความสุขอย่างล้นเหลือ และเกิดพลังอย่างมหัศจรรย์ เป็นพลังเยียวยา (Healing Power) ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข จิตวิญญาณชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้ว ยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่น ๆ อีกด้วย เพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจ แข็งแกร่ง มีความพร้อมที่จะร่วมพลังกัน เพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

3. เป็นชุมชนเรียนรู้ (Community Learning) คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชนและความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติ หรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกันหรือเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกันเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การเป็นชุมชนเรียนรู้ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จัดร่วมกันพัฒนาชุมชนของตน

4. มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกันเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

5. มีการจัดการชุมชนที่ดี (Community Management) คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้วางแผนจัดกระบวนการดำเนินงานและประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

6. มีเครือข่ายชุมชน (Community Network) คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ ด้วยความสามัคคีทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและจิตวิญญาณของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

7. มีภาวะผู้นำชุมชน (Community Leadership) คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิก ให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความเป็นหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมที่จะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ผลักตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบ

แน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุปผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือ ผู้ที่เชื่อมประสาน แนวความคิดต่าง ๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

8. เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ (Community Self - reliance) คือ สมาชิกและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤตต่าง ๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึงประสงค์

9. เป็นชุมชนสงบสุข (Peaceful Community) ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรมและมีความสุข เมื่อคนมาร่วมกันเป็นชุมชนและสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

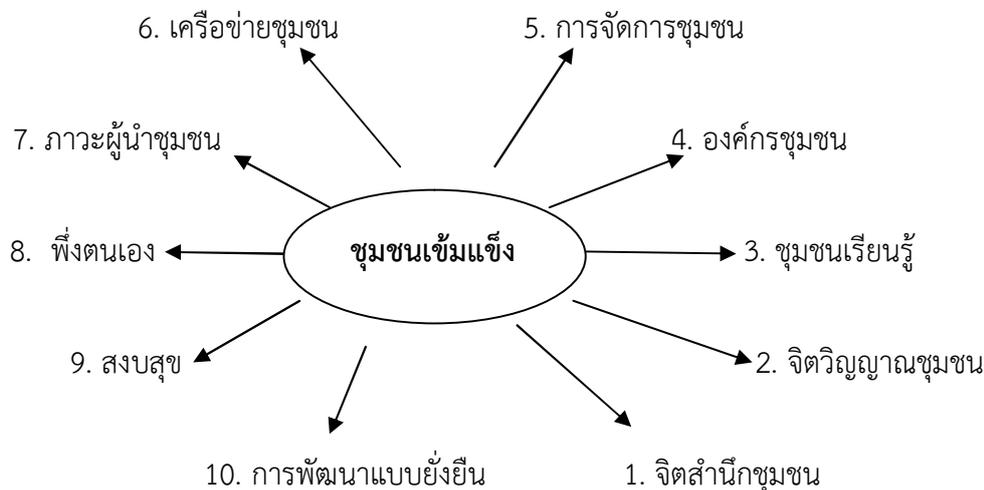
10. เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไปได้โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544 : 156 - 157) กล่าวถึง ศักยภาพของชุมชน หมายถึงพลังอำนาจในการปกป้องทรัพย์สินส่วนรวม และความสามารถในการแก้ข้อขัดแย้งในการควบคุมและจัดการทรัพยากรของส่วนรวม

ไพโรจน์ ภัทรนุกูล (2545 : 16) กล่าวถึง แนวทางในการสร้างประชาคม/ประชาสังคม เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนว่าขึ้นกับเงื่อนไข ดังนี้

1. ความเป็นชุมชนที่แท้จริง ซึ่งอาจเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากวิกฤตการณ์ (community by crisis) หรือชุมชนที่เป็นผลจากความปรารถนาร่วมกันของสังคม (community by design)
2. มีจิตวิญญาณและความรับผิดชอบ
3. มีองค์ความรู้ มีภูมิปัญญา โดยเฉพาะบนรากฐานของภูมิปัญญาตะวันออกหรือภูมิปัญญาแบบไทย ๆ ที่มีพุทธปัญญาเป็นแก่น ซึ่งเชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน
4. มีพื้นที่สาธารณะ (public space) เพื่อการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรม
5. มีสื่อท้องถิ่นเพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ขยายความคิด ความรับรู้และยกระดับจิตสำนึกสาธารณะ (public consciousness) ให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงภาระหน้าที่
6. ต้องสร้างความรู้คู่การปฏิบัติโดยนำองค์ความรู้มาปรับใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ร่วมคิด และตัดสินใจแก้ปัญหาในทางปฏิบัติ

ประเวศ วะสี (2541 : 14) ชุมชนที่เข้มแข็งจึงสามารถแก้ปัญหาได้ทุกชนิด ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และสุขภาพ ซึ่งทั้ง 10 องค์ประกอบแสดงภาพได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงลักษณะชุมชนเข้มแข็ง

การเป็นชุมชนเข้มแข็ง ต้องสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้น การศึกษาเรื่องนี้จึงได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกันหลายท่าน ดังนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534 : 18) ได้กล่าวไว้ในทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนว่า การพึ่งตนเองหมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคงสมบูรณ์โดยภาวะการพึ่งตนเองมีลักษณะพลวัต (dynamic) เปลี่ยนไปตามกาลเวลาเทียบได้กับความสมดุลเคลื่อนที่ (moving equilibrium) และการที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องมีการพึ่งตนเองได้ ดังนี้

1. พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (economic self reliance) หมายถึงชุมชนที่สามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจคนในชุมชนมีอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ มีรายได้พอเพียงสามารถซื้อหาปัจจัยหลักเพื่อการดำรงชีพได้

2. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (social - cultural self reliance) หมายถึงชุมชนสามารถรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นโดยมีปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรม การศึกษา การสื่อสาร ระหว่างกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกัน การมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง

3. พึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (technology self reliance) หมายถึงชุมชนสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเครื่องมือ เทคโนโลยีสำหรับการดำเนินกิจกรรมผลิตสินค้าและบริการ รวมถึงการติดต่อสื่อสารกับภายนอก

4. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (social - cultural self reliance) หมายถึงชุมชนสามารถรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นโดยมีปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรม การศึกษา การสื่อสาร ระหว่างกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกัน การมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง

5. พึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (psychological self reliance) หมายถึงชุมชนมีบุคคลที่มีจิตใจที่เข้มแข็ง มั่นใจว่าจะช่วยตนเองได้พึ่งตนเองได้ สามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ และสามารถหาเลี้ยงชีพและพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

โถมสมร เหลือโกศล (อ้างถึงใน ไพโรจน์ ภัทรนุกูล 2545 : 9) ให้ความหมายการพึ่งตนเองว่ามีความหมายเป็นเชิงสัมพัทธ์ (relative) คือเป็นการพึ่งตนเองที่ไม่นำไปสู่การพึ่งพา (dependence หรือ dependency) ความหมายของการพึ่งตนเองในเชิงสัมพัทธ์ คือการพึ่งตนเอง ในขณะที่พึ่งพาผู้อื่นเป็นการพึ่งพาที่ไม่นำไปสู่การพึ่งพาในสังคมพัฒนา การพึ่งตนเองสะท้อนถึง การตระหนักในศักยภาพของคนในการที่จะต่อสู้กับระบบที่ครอบงำการแสวงหาทางเลือกใหม่ด้าน กระแสอันเป็นพันธนา การและหมายรวมถึงพอใจในชีวิตที่เรียบง่าย ภาคภูมิใจในวัฒนธรรมแบบ แผนประเพณีที่ดั้งเดิมการพึ่งตนเองที่แท้จริงคือการพึ่งพากันและกันอย่างยุติธรรมและสันติส่งเสริม คุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้นการพึ่งตนเองเป็นภาวะที่มีใช้ลักษณะสัมบูรณ์ (absolute) ซึ่งหมายความว่า การพึ่ง ตนเองนั้นหมายถึงการพึ่งพาผู้อื่นเช่นกัน แต่เป็นการพึ่งพาอาศัยกัน (interdependence) มากกว่า การพึ่งพา (dependence) สำหรับองค์ประกอบที่นำไปสู่การพึ่งตนเองประกอบด้วย

1. ประชาชนมีความสามารถคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง (self - determination)
2. ประชาชนทุกคนถือว่าเป็นผู้มีศักยภาพในตนเอง และสามารถนำศักยภาพนั้นๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม
4. มีพื้นฐานความคิดความเชื่อว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นผู้มีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์”

ณรงค์ เพชรประเสริฐ (อ้างถึงใน ไพโรจน์ ภัทรนุกูล 2545 : 6) ให้ความหมายของการพึ่งตนเองของชุมชน โดยพิจารณาจากรูปแบบการผลิตว่าชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้มี 2 ระดับคือ

1. ชุมชนที่มีการผลิตพอเลี้ยงชีพ (Sufficient) เป็นการผลิตทุกอย่างพอกินพอใช้อาศัยทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนให้เลี้ยงตนเองได้ แต่ไม่สามารถผลิตอะไรได้มากเพราะด้อยวิทยาการการผลิต

2. ชุมชนที่ผลิตทุกอย่างได้เพียงพอแล้วยังมีผลผลิตเหลือและนำผลผลิตส่วนที่เหลือไปแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้ผลผลิตอย่างอื่นมา ซึ่งเป็นรูปแบบการผลิตเพื่อการพึ่งตนเองที่ดีที่สุดและไม่เป็นการปิดบังตัวเองจากการค้าการตลาด เพราะจะต้องมีความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งอาศัยกัน ทำนองน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าในการแลกเปลี่ยนผลผลิตส่วนเกินของตนกับคนอื่น

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (อ้างถึงใน ไพโรจน์ ภัทรนุกูล 2545 : 9) ระบุเงื่อนไขที่ทำให้การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองประสบผลสำเร็จประกอบด้วย 6 ประการ คือ

1. การพัฒนาแบบกลุ่ม (collective) หมายถึงเงื่อนไขที่จะต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมที่จะทำมากพอ
2. มีจิตสำนึกที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (mutual aid) เป็นจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนร่วมกันซึ่งสัมพันธ์กับความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy)
3. เป็นการแสดงถึงเอกลักษณ์ของหมู่บ้านและการกำหนดชะตากรรมของตนเองได้
4. มีการผลิตซ้ำจิตสำนึกและมีการถ่ายทอดจิตสำนึกไปสู่คนรุ่นต่อไปในชุมชน
5. ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์ คือการรวมตัวกันในกลุ่มย่อยในระดับชาวบ้านและหมู่บ้าน เหล่านี้สามารถที่จะรวมกันเป็นสหพันธ์ โดยที่แต่ละหน่วยย่อยคือ หมู่บ้านจะต้องมีความเป็นตัวของตัวเองหรือมีเอกลักษณ์และความเป็นอิสระในขณะที่มารวมอยู่ในสหพันธ์ ด้วย
6. มีการประสานทางวัฒนธรรมกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมด้วย เช่น ชนชั้นกลาง กลุ่มคนที่เสียเปรียบในเมือง อันจะทำให้แนวความคิดการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชาวบ้านมีพลังมากขึ้น

เศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (self-sufficient economy) ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชนจนถึงรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้าต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันที่ดีพอสมควรต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎีนักธุรกิจทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริตและให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลก ภายนอกได้เป็นอย่างดี (สำนักงานคณะกรรมการ

พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2545) ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดหลักซึ่งจะเป็นหนทางในการฟื้นจากวิกฤต โดยได้ทรงพระราชทานให้พสกนิกรให้ปฏิบัติชีวิตเรียบง่ายตาม แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อที่จะสามารถอยู่รอดจากวิกฤตโดยทรงตรัสย้ำว่า “ถ้าเรารู้จักคำว่า พอเราก็จะไม่ลำบากจากความโลภและจะไม่ไปทำลายทรัพยากร ไม่สร้างปัญหาให้ผู้อื่นเดือดร้อน” โดยความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจชุมชน หมายความว่าให้พอเพียงเริ่มด้วย พอมีพอกินในหมู่บ้าน ในชุมชนและมีการพัฒนามีการแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด ประเทศ

สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินหมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงแก่ตัวเอง” (พระราชดำรัสพระราชทานเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540)

ประเวศ วะสี (2540 : 8) กล่าวถึงเศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง มองว่าการพึ่งตนเองได้ คือ ความเข้มแข็ง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องสร้างความเข้มแข็งจากฐานล่าง กล่าวคือ เป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรมเพราะจุดแข็งที่สุดของเราคือวัฒนธรรมไทย โดยที่วัฒนธรรมหมายถึงวิถีชีวิตทั้งหมดจึงรวมความเชื่อระบบคุณค่า อาชีพ การกิน การอยู่ การแต่งกาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ และวิถีแก้ไขปัญหา การดำรงรักษาสุขภาพหรือการแพทย์พื้นบ้าน การสร้างความเข้มแข็งจึงจำเป็นต้องมีเศรษฐกิจบูรณาการหรือเป็นองค์รวมคือเป็นเศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง และความเข้มแข็งมีความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองพร้อมกันไปในตัว เศรษฐกิจแบบนี้จะทำให้เกิดความเป็นปากกลับมา ครอบคลุมอบอุ่นชุมชนเข้มแข็งมีการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมพร้อม ๆ กับความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและการพัฒนาจิตใจ

สังสิต พิริยธรรค์ (2541 : 12) ให้ความสำคัญกับแนวทางเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดยวิเคราะห์ถึงแนวทางปรัชญาเศรษฐศาสตร์สองกระแสในภาวะวิกฤต กล่าวคือ กระแสแรกทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบโลกาภิวัตน์ซึ่งมีบทบาทครอบงำเศรษฐกิจไทยมาช้านาน แนวทางนี้ กล่าวถึงลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่เน้นการค้า การลงทุนและการบริหารระหว่างประเทศอย่างเสรี การให้ ให้ความสำคัญเรื่อง “เงิน” หรือ “ทุน” แต่ละเลยเรื่อง “คน” กระแสที่สองคือแนวทางคิดเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองโดยมีทัศนะว่าภายใต้ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในปัจจุบันมีเพียงแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจ ชุมชนแบบพึ่งตนเองเท่านั้นที่กล้าให้คำมั่นสัญญาว่า เกษตรกรที่ดำรงการผลิตและดำรงชีพตาม แนวทางนี้จะไม่เพียงพอแต่ “พออยู่พอกิน” ในระยะเริ่มต้นเท่านั้นแต่จะ “มีงมี ศรีสุข” ในระยะต่อไปด้วย

ไพโรจน์ ภัทรนุกูล (อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวนิช 2541) ว่าการพิจารณาความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามกระแสพระราชดำรัส ความพอเพียงมิได้มีความหมายในแง่เศรษฐศาสตร์แต่เพียงด้านเดียวแต่มีความหมายเชิงปรัชญา จริยธรรม คุณค่าและปทัสถานทางพฤติกรรมสำหรับดำเนินชีวิตทุก ๆ ด้านอีกด้วย เป็นปรัชญาการพัฒนาที่เน้นทางสายกลาง เป็น

มัชฌิมพัฒนา เป็นความพอเพียงที่มีพลวัต (dynamic) และมีแง่มุมทางด้านปรัชญาและด้าน เศรษฐศาสตร์ คือหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก และสามารถพึ่งตนเองได้

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

การศึกษาเรื่องชุมชนเข้มแข็งจำเป็นต้องศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วม เพราะมีความ เกี่ยวข้อง กันอย่างมากจากความสำคัญดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิดการมีส่วนร่วมดังต่อไปนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วม

สุริยา ยีขุน (2534 : 19) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมของ ประชาชน หมายถึง ความร่วมมือ (Cooperating) ไม่ว่าจะของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็น พ้องต้องกัน ร่วมรับผิดชอบหรือเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เพื่อพัฒนาและแลกเปลี่ยน ให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ โดยการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กร

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (อ้างถึงใน สุริยา ยีขุน 2534 : 25) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วน ร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การ พิจารณา ตัดสินใจการร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชน เอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 90) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (mental and emotional) เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของ กลุ่ม และทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย

ปกรณ ปรียากร (2530 : 210) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าเป็นการร่วมมือ ร่วมปฏิบัติร่วมแก้ไขปัญหาการดำเนินการ และร่วมรับผิดชอบด้วยกันไม่ว่าจะเป็นของปัจเจกบุคคล หรือของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการ เพื่อบรรลุ เป้าหมายที่กำหนดไว้

เจริญ ภัสระ (2540 : 13) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน (people's participation) หรือการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า หมายถึง ความพร้อมและโอกาสที่ทั้งสอง ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายประชาชนหรือชุมชน ยอมรับรับผิดชอบและกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และ เจริญยังให้ความหมายในทัศนะที่แตกต่างกันอีก 4 ความหมาย คือ

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่กลุ่มประชาชนหรือขบวนการของ ประชาชนที่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นผู้อยู่ในวงนอกระบบราชการ ได้เพิ่มความสามารถในการ ควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่าง ๆ ตามสภาวะที่สังคมเป็นอยู่

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง ในการจัดการและควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีใน ฐานะสมาชิกของสังคมและในการมีส่วนร่วมได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจ ในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง

3. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับ การดำเนินการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ ความชำนาญร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุน ติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

4. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับ โอกาสและได้ใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึนึกคิด แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขามี แสดงออกซึ่งสิ่งที่ เข้าต้องการ แสดงออกซึ่งปัญหาที่กำลังเผชิญและแสดงถึงซึ่งวิธีแก้ปัญห และลงมือปฏิบัติ โดยการ ช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

จากความหมายที่นักวิชาการให้ไว้ดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วางแผน ดำเนินโครงการ รับผิดชอบ แบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมประเมินผลการดำเนินการด้วยความสมัครใจ

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 : 10) พิจารณาเรื่องของเขตการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น สองแนวทาง ดังนี้

1. พิจารณาจากขั้นตอนการพัฒนา เป็นการพิจารณาว่าประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมหรือ ขั้นตอนใดในการพัฒนา เช่น

อคิน รพีพัฒน์ (อ้างถึงใน ปรัชญา เวสารัชช์ 2528 : 10) ได้กำหนดขั้นตอนการ พัฒนา ที่ประชาชนจะเข้าร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนการค้นหาปัญหา กำหนดสาเหตุของปัญหาจัดลำดับความสำคัญ ของปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นตอนการประเมินผลของกิจกรรมการพัฒนา

2. พิจารณาลักษณะการเข้าร่วมของประชาชนในการพัฒนาเป็นการพิจารณาว่าในแต่ละขั้นตอนของกิจกรรมการพัฒนานั้น ประชาชนเข้าร่วมทำอะไรบ้างและอย่างไรบ้าง โดยไม่มีผู้แบ่งประเภทการมีส่วนร่วมของประชาชนจากลักษณะการเข้าร่วมไว้หลายท่าน ดังนี้

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 : 11) แบ่งประเภทหรือแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน ออกได้เป็น

1. ร่วมแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในแง่นี้เป็นการร่วมในรูปของการเขียนการพูด หรือการสื่อความในรูปแบบอื่นเพื่อแสดงความคิดเห็นของตน การแสดงความคิดเห็นเช่นนี้อาจเกิดขึ้นในขั้นตอนใดของกิจกรรมการพัฒนางานก็ได้
  2. การสละทรัพยากรวัตถุ โดยการให้ยืมหรือให้เงิน วัสดุ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน การใช้ประโยชน์จากสถานที่หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ
  3. ร่วมสละแรงงาน เช่น ร่วมทำนา ร่วมดำเนินการตามโครงสร้างงานในชนบท ร่วมพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น
  4. ร่วมสละเวลา เช่น ร่วมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เข้าร่วมประชุม
- ปกรณัม ปรียากร (2530 : 64) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาว่าเป็นการที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขและร่วมมีผลประโยชน์ซึ่งกันและกันได้ 4 ลักษณะดังนี้
1. เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดเวลา อะไรคือความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน
  2. เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองตอบต่อความจำเป็นพื้นฐาน
  3. เป็นผู้ที่มีบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น
  4. เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจและเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
- ผู้วิจัยสรุปว่าลักษณะของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการวางแผน การร่วมปฏิบัติดำเนินการ การร่วมติดตามประเมินผล และการร่วมรับผลประโยชน์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน

บัญญัติ แก้วส่อง และคณะ (2537 : 18) ได้ทำการศึกษาวิจัยประเมินผลขององค์กรชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าผู้นำที่สร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชาวบ้านมักมีคุณสมบัติหลายประการ คือ เป็นนักประสานงาน มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการพูดที่ชักจูงคนได้มีความสามารถในการจดจำและบันทึกได้ ละเอียด ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน มีความเท่าทันต่อสถานการณ์ภายนอก ชุมชน รับฟัง ความคิดเห็นของ

ผู้อื่น มีความเชื่อมั่นและเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งหากชุมชนใดมีผู้นำลักษณะนี้ จะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนได้เป็นอย่างดี

สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข (2543 : 8) ได้ทำการวิจัยความเข้มแข็งของชุมชนและประชาคมสุขภาพ เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในลักษณะประชาคมสุขภาพและวิเคราะห์ปัจจัยและกระบวนการที่มีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) ในพื้นที่ 9 จังหวัด ที่มีความพร้อมและสมัครใจเข้าร่วมโครงการ คือ ลำปาง พิชณุโลก ยโสธร มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ฉะเชิงเทรา จันทบุรี นครศรีธรรมราช และยะลา จากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เกี่ยวกับลักษณะผู้นำชุมชน ดังนี้

1. ลักษณะผู้นำชุมชน ที่มีผลต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ การมีผู้นำที่หลากหลาย ทั้งด้านคุณวุฒิ วิทยุติ กระจายในพื้นที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชน ซึ่งเป็นอดีตผู้นำทางการ อดีตครู หรือข้าราชการบำนาญ ผู้นำทางวัฒนธรรม ผู้นำทางศาสนา ผู้นำกลุ่มสตรี และผู้นำเยาวชน เป็นต้น

การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ สนใจเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และมองโลกในแง่ดี มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์สรุปบทเรียนการพัฒนาที่ผ่านมา คิดรอบด้านคิดเป็นระบบสามารถวิเคราะห์ได้ถึงรากเหง้าของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างแท้จริง มีแนวคิดในการพัฒนาท้องถิ่นบนพื้นฐานความต้องการของชุมชนและมีแนวคิดที่จะร่วมกันพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง

การมีผู้นำที่มีจิตสำนึกสาธารณะ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ขยัน อดทนไม่กลัวปัญหาอุปสรรค

การมีผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นการยอมรับนับถือของชาวบ้าน และมีความสามารถในการจูงใจชาวบ้านให้ร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านการมีผู้นำที่มีความสามารถด้านการจัดการสูง คิดแล้วลงมือทำทันทีที่มีความตั้งใจจริง และเอาใจใส่ในการทำงานอย่างต่อเนื่อง ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานที่ดี ไม่ผูกขาดความคิดของตนเอง ให้ออกาสคนในชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) ได้ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งเพื่อประโยชน์ในการจัดทำเครื่องชี้วัดระดับการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน โดยสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากผู้นำชุมชน สมาชิกและเจ้าหน้าที่องค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในภาคเหนือ 6 ชุมชน ภาคกลาง 7

ชุมชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 7 ชุมชน และภาคใต้ 3 ชุมชน พบลักษณะเด่น ๆ ของชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดสงขลา ปัตตานีและนครศรีธรรมราช ดังนี้

1. ชุมชนที่เข้มแข็ง จะมีศักยภาพของคนในชุมชนสูงแม้จะมีการศึกษาไม่สูง ซึ่งถ้าได้รับโอกาสเรียนรู้ การสนับสนุน แนะนำจากภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่องแล้วก็จะสามารถดำเนินกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชนได้เป็นอย่างดี

2. ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีลักษณะเด่นที่เหมือนกันคือ

2.1 การมีผู้นำและกรรมการดำเนินงานที่ซื่อสัตย์ เสียสละ ทำงานอย่างเอาใจจริงเอาใจในหน้าที่ที่มีต่อส่วนรวม มีความสามารถในการประสานงานที่ดีกับคนในชุมชนหรือนอกชุมชน

2.2 การมีสภาพสังคมภายในชุมชนที่สงบ มีความสามัคคี และความผูกพันแบบเครือญาติสูง รวมทั้งการมีวัฒนธรรมที่เหมือนกัน

2.3 คนในชุมชนมีความต้องการและความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงหรือเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ

2.4 มีการบริหารจัดการของกลุ่มที่โปร่งใส เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน

2.5 ชุมชนมีความพยายามที่จะแสวงหาโอกาสจากภายนอกชุมชน ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา

สุพร ตีนรินทร์ (2544 : 152) ศึกษากระบวนการสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชาชนในหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบปัจจัยด้านความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วย

1. ผู้นำชุมชนเอาใจใส่ลูกบ้านไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง
2. ผู้นำชุมชนมีคุณภาพ
3. ผู้นำชุมชนมีความรู้ความสามารถ
4. เข้าร่วมกลุ่มอาชีพและกลุ่มออมทรัพย์
5. ช่วยเหลือกันเมื่อมีการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น ปลูกต้นไม้ ทำความสะอาดหมู่บ้าน
6. มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
7. ช่วยกันสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน เช่น ยาเสพติด ขโมย
8. มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เช่น ในยามที่เพื่อนบ้านเจ็บป่วยได้ไปช่วยเหลือเพื่อนบ้าน

บ้าน

9. มีการเข้าร่วมทำกิจกรรมในช่วงเทศกาล และวันสำคัญทางศาสนา

แตงอ่อน มั่นใจตน (2545 : 8) ได้ศึกษายุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งในชุมชน : บทเรียนจากตำบลบางพระ จังหวัดฉะเชิงเทรา ใช้การศึกษาเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์แบบ

เจาะลึกผู้นำ และผู้รู้ควบคู่ไปกับการใช้ข้อมูลทุติยภูมิ และการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน จากผลการศึกษาพบยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งดังนี้

1. สร้างผู้นำจำนวนหนึ่งให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่ม / องค์กร ชุมชน มีความรู้ในเรื่องเฉพาะที่เป็นผู้นำอยู่ให้มีวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาและให้มีความเป็น พี่เป็น น้องกับทีมงาน

2. พัฒนาองค์กร พัฒนางานให้มีความโปร่งใส น่าเชื่อถือโดยการเชื่อมประสานเครือข่าย ให้บทบาทให้ปัจจัย ใช้หลักค่อยเป็นค่อยไปและหลักธรรมาภิบาล

3. สร้างความต่อเนื่องในการพัฒนาผู้นำองค์กรและงาน โดยสร้างโอกาส (งาน เงิน คน) ให้เกิดความต่อเนื่อง สร้างเครือข่าย ให้กำลังใจให้คำปรึกษาให้ความช่วยเหลือ ให้สังคมเป็นผู้ ตรวจสอบ

4. สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยวิธีการเชิญประชุม ประชาคม คำนึงถึง ประโยชน์ของผู้เข้าร่วมสร้างกิจกรรมที่มีคนหลายกลุ่ม/องค์กรร่วมรับผิดชอบ สร้างสำนักท้องถิ่น สร้างวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนา สร้างเป้าหมายร่วมกัน เป็นต้น

5. สร้างความสามัคคี ความเป็นหนึ่งเดียวร่วมกันของคนกลุ่มคนทุกองค์กร

6. ร่วมมือกับเครือข่ายในการพัฒนาในทุก โอกาสที่เหมาะสม

สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข (2543 : 8) ได้ทำการวิจัยความเข้มแข็งของชุมชนและประชาคมสุขภาพ เพื่อพัฒนารูปแบบการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในลักษณะประชาคมสุขภาพและวิเคราะห์ปัจจัยและ กระบวนการที่มีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) ในพื้นที่ 9 จังหวัด ที่มีความพร้อมและสมัครใจเข้าร่วม โครงการ คือ ลำปาง พิษณุโลก ยโสธร มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ฉะเชิงเทรา จันทบุรี นครศรีธรรมราช และยะลา จากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

1. บริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน ประกอบด้วย

วัฒนธรรมประเพณี การรวมกลุ่มและความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ด้าน วัฒนธรรมประเพณีของศาสนา ถือเป็นเวทีสาธารณะของชุมชนในการร่วมคิดร่วมจัดกิจกรรมเพื่อ แก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน ความเชื่อและศรัทธาในศาสนาก่อให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อบำเพ็ญ ประโยชน์ต่อสาธารณะ เช่นการซ่อมกุโบร์ที่จังหวัดยะลาวัฒนธรรมท้องถิ่นช่วยเหลือความสัมพันธ ของคนในชุมชน เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลด้านแรงงานในการผลิตที่เรียกว่า “ซอมือ” ในจังหวัด นครศรีธรรมราช

ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ได้แก่ เป็นคนที่มีมองโลกในแง่ดีให้ความร่วมมือต่อส่วนรวม มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย พอใจและภูมิใจในชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองมีแนวคิดที่จะพึ่งพาตนเอง ไม่รอคอยความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก ความสัมพันธ์ของคนในเชิงเครือญาติ มีความรัก สามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมตัวกันได้ดีไม่มีปัญหาความขัดแย้งมองปัญหาาร่วมกัน ทำให้ชุมชนมี แรงเกาะเกี่ยวกันที่แน่นแฟ้น

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การที่ชุมชนมีสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีป่าไม้ที่ อุดม สมบูรณ์ทำให้ประชาชนมีรายได้และประโยชน์จากทรัพยากรดังกล่าวเมื่อทรัพยากรธรรมชาติถูก ทำลายคนในชุมชนก็จะรวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์

2. ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่

2.1 ลักษณะผู้นำชุมชน ที่มีผลต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ การ มีผู้นำที่หลากหลาย ทั้งด้านคุณวุฒิ วิทยุฒิ กระจายในพื้นที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ของชุมชน ซึ่งเป็นอดีตผู้นำทางการ อดีตครู หรือข้าราชการบำนาญ ผู้นำทาง วัฒนธรรม ผู้นำทางศาสนา ผู้นำกลุ่มสตรี และผู้นำเยาวชน เป็นต้น

การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ สนใจเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และมองโลกในแง่ดีมี ความสามารถในการคิด วิเคราะห์สรุปบทเรียนการพัฒนาที่ผ่านมา คิครอบด้านคิดเป็นระบบสามารถวิเคราะห์ได้ถึงรากเหง้า ของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างแท้จริง มีแนวคิดในการพัฒนาท้องถิ่นบนพื้นฐานความต้องการของ ชุมชนและมีแนวคิดที่จะร่วมกันพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง

การมีผู้นำที่มีจิตสำนึกสาธารณะ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ขยัน อดทนไม่กลัว ปัญหาอุปสรรค การมีผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นการยอมรับนับถือของชาวบ้าน และมีความสามารถในการจูง ใจชาวบ้านให้ร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านการมีผู้นำที่มีความสามารถด้านการจัดการสูง คิดแล้วลงมือทำ ทันทึที่มีความตั้งใจจริง และเอาใจใส่ในการทำงานอย่างต่อเนื่อง ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานที่ดีไม่ ผูกขาดความคิดของตนเอง ให้โอกาสคนในชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา ชุมชน

2.2 กลุ่ม / องค์กรชุมชน ทั้งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและจากการสนับสนุนของ หน่วยงาน ต่าง ๆ เช่น อบต. กรรมการหมู่บ้าน กรรมการชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มสตรี / กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออม. กลุ่มเยาวชน ฯลฯ ช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน ชุมชนที่มี กลุ่ม / องค์กรชุมชนรวมตัวกันค่อนข้างเข้มแข็ง มีการเคลื่อนไหวกิจกรรมที่ต่อเนื่องอยู่ก่อนแล้ว มีศักยภาพ ในการจัดการตนเองสูง มีการประสานงานที่ดีระหว่างกันเป็นเครือข่าย เมื่อได้รับการกระตุ้นจะ สามารถพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว

2.3 การเผชิญภาวะเศรษฐกิจของชุมชน เช่น คนในชุมชนประสบวิกฤตเศรษฐกิจ ราคาข้าวเปลือกตกต่ำ ราคาขายพาราตกต่ำ ปัญหาเรื่องหนี้สิน ปัญหายาเสพติด การถูกเวนคืน ที่ดินทำกิน ผู้นำกลุ่ม / องค์กรชุมชนและชาวบ้านจะร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น หากผ่านวิกฤต นั้นไปได้ชุมชนจะเกิดการเรียนรู้และสามารถจัดการได้ดีเมื่อพบปัญหาอีก

2.4 กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อชุมชน ได้แก่

2.4.1 การที่ชุมชนมีการจัดการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ประโยชน์ในชุมชน เช่น การรวมกลุ่มหมคนวดไทยและการฟื้นฟูการนวดไทย

2.4.2 ชุมชนมีการบูรณาการความรู้ใหม่ในการพัฒนาเป็นทางเลือกที่หลากหลาย โดยการศึกษา ดูงานและรับความรู้จากภายนอก ศึกษาสถานการณ์ชุมชนตนเอง นำข้อมูล สภาพความเป็นจริงมากำหนดเป็นแผนพัฒนาชุมชน เชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้กับชุมชนภายนอกทำให้เกิดการรับรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันอย่างกว้างขวาง ผลผลิตที่เกิดขึ้น เช่น การผลิตข้าวกล้อง การทำเกษตรธรรมชาติโดยใช้สารชีวภาพในการผลิตผลไม้ปลอดฤดู การเรียนรู้ที่จะส่งเสริมเยาวชนให้เล่นกีฬาเพื่อลดปัญหาเสพติดแทนการจับกุม เป็นต้น

2.5 การพัฒนา / การเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ชุมชนที่เคยได้รับการพัฒนาดีเด่นในด้านต่าง ๆ จะมีประสบการณ์ในการพัฒนา ประชาชนจะมีการตื่นตัวและมีความพร้อมในการพัฒนาตนเองอยู่เสมอการส่งเสริมความเข้มแข็งจะทำได้ง่ายกว่าพื้นที่ที่ยังไม่มีประสบการณ์ของความสำเร็จ

2.6 ประสบการณ์ในเชิงลบจากการพัฒนา ทำให้การพัฒนาทำได้ยากขึ้นเนื่องจากประชาชนจะเกรงว่าจะเกิดปัญหาเช่นเดิมอีก เช่น ทำให้เกิดความแตกแยก เกิดการทะเลาะวิวาท

2.7 การมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผนกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนจะทำให้เกิดความร่วมมือที่ดี

2.8 การมีระบบการสื่อสารที่ดี ได้แก่ การประชุม การพูดคุยอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการการสื่อสารด้วยการใช้เวทีสาธารณะ เช่น การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา บ่อยครั้งและต่อเนื่องจนเป็นวิถีธรรมชาติของชุมชน ทำให้เกิดการรับรู้ที่เท่าเทียมกัน ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ การทำงานที่สมานฉันท์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

3. ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกการสนับสนุนจากภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศและหน่วยงาน อื่นๆ ช่วยกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา เช่น การจัดการกระบวนการเรียนรู้มีส่วนร่วมทำให้เกิดการพบปะพูดคุยกันอย่างต่อเนื่องกระตุ้นให้เกิดการขับเคลื่อนของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน การสนับสนุนด้านวิชาการและงบประมาณ

สุพร ตีนรินทร์ (2544 : 152) ศึกษากระบวนการสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชาชนในหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบปัจจัยด้านความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วย

1. ผู้นำชุมชนเอาใจใส่ลูกบ้านไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง
2. ผู้นำชุมชนมีคุณภาพ
3. ผู้นำชุมชนมีความรู้ความสามารถ
4. เข้าร่วมกลุ่มอาชีพและกลุ่มออมทรัพย์
5. ช่วยเหลือกันเมื่อมีการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น ปลูกต้นไม้ ทำความสะอาดหมู่บ้าน
6. มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
7. ช่วยกันสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน เช่น ยาเสพติด ขโมย
8. มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เช่น ในยามที่เพื่อนบ้านป่วยได้ช่วยเหลือเพื่อนบ้าน
9. มีการเข้าร่วมทำกิจกรรมในช่วงเทศกาล และวันสำคัญทางศาสนา

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ในชุมชนทั้งเป็นรูปธรรมและนามธรรม เป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มีองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่

สำนึกในชุมชน

สมาชิกในชุมชน รู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน รักและหวงแหนชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ยอมรับในความสามารถที่แตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน

ความเป็นผู้นำ

ผู้นำสามารถประสานงานและประสานความคิดระหว่างสมาชิกในกลุ่มได้ มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิกในกลุ่ม ผู้นำมีความขยัน ซื่อสัตย์ อดทน ไม่เกรงกลัวต่ออุปสรรค เตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาที่คาดว่าจะเข้ามา กลุ่มหรือชุมชนต้องสนับสนุน ให้โอกาสสมาชิกในการก้าวไปเป็นผู้นำในอนาคต

การเรียนรู้

สมาชิกรู้จักฝึกฝนที่จะเรียนรู้ร่วมกัน มีความตื่นตัวและสนใจในข่าวสาร ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รู้จักเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ร่วมกันปฏิบัติ สมาชิกร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิด เพื่อนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมต่างๆ

เครือข่ายชุมชน

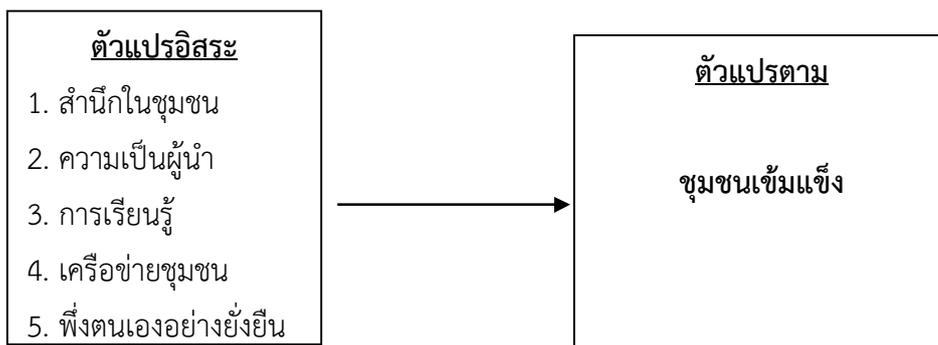
สมาชิกมีการรวมตัวกัน ร่วมกันทำกิจกรรมบางอย่างในลักษณะหุ้นส่วนกัน โดยมีผลตอบแทนร่วมกัน มีการสื่อสารเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกในกลุ่ม มีกระบวนการการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายองค์กรหรือชุมชนอื่น

พึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

สมาชิกและองค์กรในชุมชนสามารถช่วยเหลือตนเองและพึ่งตนเองได้ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง สมาชิกสามารถผลิตและอาศัยทรัพยากรในชุมชนเลี้ยงตัวเองได้ รวมไปถึงสามารถผลิตเพื่อจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนได้ เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการศึกษา

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำเสนอกรอบแนวคิด ดังนี้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวนทั้งหมด 12,578 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นประชากร จำนวน 388 คน กลุ่มตัวอย่างได้มาจากการคำนวณประชากรตัวอย่างของ Taro Yamane

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

N = ขนาดของประชากร

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

e = ความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงร้อยละ 0.05

แทนค่าในสูตรได้ดังนี้

$$N = 12,578$$
$$n = \text{ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง}$$

$$e = 0.05$$

$$n = \frac{12,578}{1 + 12,578 (0.0025)}$$

$$n = 388 \text{ คน}$$

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง (คน)	ประชากร (คน)	กลุ่มตัวอย่าง (คน)
ชุมชนที่ 1 ท่ากกโพธิ์	1,010	31
ชุมชนที่ 2 วัดทุ่งจันทร์สมุทร	1,525	47
ชุมชนที่ 3 บ้านไร่	1,305	40
ชุมชนที่ 4 วัดศรีมงคล	979	30
ชุมชนที่ 5 วัดไพโรสถ์ศักตาราม	1,350	42
ชุมชนที่ 6 วัดศรีบุญเรือง	1,047	32
ชุมชนที่ 7 เมตตา	609	19
ชุมชนที่ 8 สักงอย	1,424	44
ชุมชนที่ 9 ในเมือง	1,395	43
ชุมชนที่ 10 หยกฟ้า	1,012	31
ชุมชนที่ 11 น้ำพุ	922	29
รวม	12,578	388

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ แบบสอบถามปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง
กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

แบบสอบถามปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับสถานภาพ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง ใน 5 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยด้าน
สำนึกในชุมชน ด้านความเป็นผู้นำ ด้านการเรียนรู้ชุมชน ด้านเครือข่ายชุมชน ด้านชุมชนพึ่งตนเอง
อย่างยั่งยืน

มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยมีคะแนนดังนี้

ระดับ	ความหมาย
คะแนน 5	มีปัจจัยที่ส่งผลในระดับมากที่สุด
คะแนน 4	มีปัจจัยที่ส่งผลในระดับมาก
คะแนน 3	มีปัจจัยที่ส่งผลในระดับปานกลาง
คะแนน 2	มีปัจจัยที่ส่งผลในระดับน้อย
คะแนน 1	มีปัจจัยที่ส่งผลในระดับน้อยที่สุด

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาเทศบาลเมือง หล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา และทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเองและจ้างนักศึกษาช่วยเก็บข้อมูล
2. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อรวบรวมข้อมูลได้เรียบร้อยแล้ว ผู้ศึกษาดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมา
2. การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูป โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพด้วย ค่าความถี่ และ ค่าร้อยละ

แบบสอบถามปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งของเทศบาลเมืองหล่มสัก ผู้ศึกษา วิเคราะห์ โดยเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยแต่ละด้านเกณฑ์การพิจารณาตามช่วงคะแนนเฉลี่ย ดังต่อไปนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 – 5.00	หมายถึง	ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51 – 4.50	หมายถึง	ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งมาก
ค่าเฉลี่ย 2.51 – 3.50	หมายถึง	ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51 – 2.50	หมายถึง	ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.50	หมายถึง	ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งน้อยที่สุด

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ผู้ศึกษาใช้วิธีการสรุปเนื้อหา ด้วยการสังเคราะห์เนื้อหา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาในครั้งนี้เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey research) ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 388 คน แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ผลการศึกษานำเสนอ ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ 2 ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง เทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไป

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละ ของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	245	63.14
หญิง	143	37.86
รวม	388	100.0

จากตารางที่ 1 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชายจำนวน 245 คน คิดเป็นร้อยละ 63.14 มากกว่าเพศหญิงมีจำนวน 143 คน คิดเป็นร้อยละ 37.86

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละ ของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20 ปี	7	1.80
20 – 35 ปี	134	34.54

35– 50 ปี	155	39.95
51 ปี ขึ้นไป	92	23.71
รวม	388	100.0

จากตารางที่ 2 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 35– 50 ปี จำนวน 155 คน คิดเป็นร้อยละ 39.95 รองลงมาได้แก่กลุ่มที่มีอายุระหว่าง 20 – 35 ปี จำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 34.54 และ 50 ปี ขึ้นไป จำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 23.71 ขณะที่มียกกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 20 ปี ขึ้นไป มีจำนวนน้อยที่สุด 7 คน คิดเป็นร้อยละ 1.80

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนและร้อยละ ของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามระดับการศึกษา

ตำแหน่งงาน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ประถมศึกษา	55	14.18
มัธยมศึกษาตอนต้น	39	10.05
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	87	22.42
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	43	11.08
ปริญญาตรี	155	39.95
สูงกว่าปริญญาตรี	9	2.32
รวม	388	100.0

จากตารางที่ 3 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 155 คน คิดเป็นร้อยละ 39.95 รองลงมาคือกลุ่มที่มีการศึกษาในมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า จำนวน 87 คน คิดเป็นร้อยละ 22.42 ,กลุ่มที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 14.18 ,กลุ่มที่มีการศึกษาระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่า จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 11.08 กลุ่มที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 10.05 และกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่าปริญญาตรี น้อยที่สุดจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 2.32

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนและร้อยละ ของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ข้าราชการ / รัฐวิสาหกิจ	109	28.09
พนักงานบริษัทเอกชน	65	16.75
ค้าขาย	71	18.30
รับจ้าง	63	16.24
ตำแหน่งงาน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เกษตรกรกรรม	69	17.78
อื่นๆ	11	2.84
รวม	388	100.0

จากตารางที่ 4 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน 109 คน คิดเป็นร้อยละ 28.09 รองลงมาได้แก่กลุ่มที่มีอาชีพ ค้าขาย จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 18.30 ,อาชีพเกษตรกรกรรม จำนวน 69 คน คิดเป็นร้อยละ 17.78 อาชีพพนักงานบริษัทเอกชน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 16.75 โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพรับจ้าง จำนวน 63 คน และอื่นๆ อีก 11 คน น้อยที่สุดคิด เป็นร้อยละ 16.24 และร้อยละ 2.84 ตามลำดับ

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนและร้อยละ ของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามรายได้

รายได้ต่อเดือน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 15,000 บาท	196	50.52
15,001 – 25,000 บาท	159	40.98
25,001 – ขึ้นไป	33	8.50
รวม	388	100.0

จากตารางที่ 5 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาท จำนวน 196 คน คิดเป็นร้อยละ 50.52 มีรายได้ระหว่าง 15,001 – 25,000 บาท จำนวน 159 คน คิดเป็นร้อยละ 40.98 โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ 25,001 บาทขึ้นไปน้อยที่สุดจำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 8.50

ตอนที่ 2 ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง เทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง ผู้ศึกษาวิเคราะห์จากค่าเฉลี่ยของระดับปัจจัยด้านต่างๆ ใช้มาตรวัดแบบลิเคิร์ต (Likert Scale) โดยกำหนดเกณฑ์วัด ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00 – 1.80	หมายถึง	ระดับปัจจัยน้อยมาก
ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.81 – 2.60	หมายถึง	ระดับปัจจัยน้อย
ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.61 – 3.40	หมายถึง	ระดับปัจจัยปานกลาง
ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.41 – 4.20	หมายถึง	ระดับปัจจัยร่วมมาก
ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.21 – 5.00	หมายถึง	ระดับปัจจัยมากที่สุด

ตารางที่ 6 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านสำนึกในชุมชนที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง	$\bar{x}$	S.D.	ระดับปัจจัย
สำนึกในชุมชน			
1. ท่านรู้สึกว่าคุณเองเป็นเจ้าของชุมชน รักและหวงแหนชุมชน	4.14	0.68	มาก
2. ท่านรู้สึกว่าคุณ วัฒนธรรม ประเพณี ในชุมชนของท่านควรรักษาไว้	4.21	0.78	มากที่สุด
3. ท่านเคยสละเวลา เพื่อทำงานงานต่างๆให้ชุมชนของท่าน	3.25	0.63	ปานกลาง
4. ท่านและสมาชิกในชุมชนยอมรับในความสามารถที่แตกต่างกัน	3.35	0.90	ปานกลาง
5. ท่านและสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน	3.28	0.54	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	3.65		มาก

จากตารางที่ 6 พบว่า ปัจจัยด้านสำนึกในชุมชนที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.65$) โดย ระดับมากที่สุดในประเด็น ท่านรู้สึกว่าคุณ วัฒนธรรม ประเพณี ในชุมชน

ของท่านควรรักษาไว้ ($\bar{x} = 4.21$) และระดับมากในประเด็น ท่านรู้สึกว่าคุณเป็นเจ้าของชุมชนรักและหวงแหนชุมชน ($\bar{x} = 4.14$) สำหรับประเด็นที่ระดับปัจจัยน้อยกว่าประเด็นอื่นๆ คือ ท่านและสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน ($\bar{x} = 3.35$) ในระดับปานกลาง และประเด็นท่านเคยสละเวลาเพื่อทำงานงานต่างๆให้ชุมชนของท่าน ($\bar{x} = 3.25$) ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 7 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านความเป็นผู้นำที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง	$\bar{x}$	S.D.	ระดับปัจจัย
ความเป็นผู้นำ			
6. ผู้นำในชุมชนของท่านสามารถประสานงานและประสานความคิดระหว่างสมาชิกในกลุ่มได้	3.15	0.62	ปานกลาง
7. ผู้นำในชุมชนของท่านของท่านมีมนุษยสัมพันธ์ดีเป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิกในกลุ่ม	3.55	0.70	มาก
ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง	$\bar{x}$	S.D.	ระดับปัจจัย
8. ผู้นำในชุมชนของท่านมีความขยัน ซื่อสัตย์อดทน	3.44	0.73	มาก
9. ผู้นำในชุมชนของท่านไม่เกรงกลัวต่ออุปสรรคเตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาที่คาดว่าจะเข้ามา	3.50	0.63	มาก
10. ชุมชนของท่านสนับสนุน ให้ออกาสสมาชิกในการก้าวไปเป็นผู้นำในอนาคต	3.14	0.72	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	3.36		ปานกลาง

จากตารางที่ 7 พบว่า ปัจจัยด้านความเป็นผู้นำที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.36$) โดยระดับมากในประเด็น ผู้นำในชุมชนของท่านมีมนุษยสัมพันธ์ดีเป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิกในกลุ่ม ($\bar{x} = 3.55$) และประเด็น ผู้นำในชุมชนของท่านไม่เกรงกลัวต่ออุปสรรคเตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาที่คาดว่าจะเข้ามา ($\bar{x} = 3.50$) สำหรับประเด็นที่ระดับปัจจัยน้อยกว่าประเด็นอื่นๆ คือ ผู้นำในชุมชนของท่านสามารถประสานงานและประสานความคิดระหว่างสมาชิกใน

กลุ่มได้ ($\bar{x} = 3.15$) ในระดับปานกลาง และประเด็นชุมชนของท่านสนับสนุน ให้โอกาสสมาชิกในการก้าวไปเป็นผู้นำในอนาคต ($\bar{x} = 3.14$) ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 8 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านการเรียนรู้ชุมชนที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง	$\bar{x}$	S.D.	ระดับปัจจัย
การเรียนรู้ชุมชน			
11. สมาชิกในชุมชนรู้จักฝึกฝนที่จะเรียนรู้ในเรื่องต่างๆที่สนใจร่วมกัน	3.13	0.52	ปานกลาง
12. สมาชิกในชุมชนมีความตื่นตัวและสนใจในข่าวสาร ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง	3.08	0.70	ปานกลาง
13. สมาชิกในชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิด เพื่อนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมต่างๆ	3.17	0.72	ปานกลาง
14. ชุมชนของท่านส่งเสริมให้แม่บ้านหรือผู้ที่ว่างงานให้มีอาชีพเสริม	3.11	0.60	ปานกลาง
15. ชุมชนของท่านจัดอบรมอาชีพ หรือพัฒนาอาชีพตามที่สมาชิกต้องการอยู่เสมอ	3.42	0.56	มาก
รวมเฉลี่ย	3.18		ปานกลาง

จากตารางที่ 8 ปัจจัยด้านการเรียนรู้ชุมชนที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.18$) โดย ระดับมากในชุมชนของท่านจัดอบรมอาชีพ หรือพัฒนาอาชีพตามที่สมาชิกต้องการอยู่เสมอ ($\bar{x} = 3.42$) รองลงมาในระดับปานกลาง สมาชิกในชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิด เพื่อนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ($\bar{x} = 3.17$) สำหรับประเด็นที่ระดับปัจจัยน้อยกว่าประเด็นอื่นๆ คือ ผู้นำในชุมชนของท่านสามารถประสานงานและประสานความคิดระหว่างสมาชิกในกลุ่มได้ ($\bar{x} = 3.15$) ในระดับปานกลาง, ประเด็นสมาชิกในชุมชนรู้จักฝึกฝนที่จะเรียนรู้ในเรื่องต่างๆที่สนใจร่วมกัน ($\bar{x} = 3.13$) และประเด็นสมาชิกในชุมชนมีความตื่นตัวและสนใจในข่าวสาร ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ($\bar{x} = 3.08$) ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 9 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านเครือข่ายชุมชนที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง	$\bar{X}$	S.D.	ระดับปัจจัย
เครือข่ายชุมชน			
16. ท่านและสมาชิกในชุมชนมีการรวมกลุ่มกัน มีลักษณะเป็นหุ้นส่วนกันทำกิจกรรมเพื่อสร้างรายได้ ผลตอบแทนร่วมกัน	3.28	0.62	ปานกลาง
17.ท่านและสมาชิกในกลุ่ม มีการติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกในกลุ่ม	3.46	0.60	มาก
18.ชุมชนของท่านมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่าย องค์กรหรือชุมชนอื่น	2.96	0.58	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	3.23		ปานกลาง

จากตารางที่ 9 ปัจจัยด้านเครือข่ายชุมชนที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.23$) โดย ระดับมากในท่านและสมาชิกในกลุ่ม มีการติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ($\bar{X} = 3.46$) รองลงมาในระดับปานกลาง ประเด็นท่านและสมาชิกในชุมชนมีการรวมกลุ่มกัน มีลักษณะเป็นหุ้นส่วนกันทำกิจกรรมเพื่อสร้างรายได้ ผลตอบแทนร่วมกัน ($\bar{X} = 3.17$) สำหรับประเด็นที่ระดับปัจจัยน้อยกว่าประเด็นอื่น คือ ชุมชนของท่านมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่าย องค์กรหรือชุมชนอื่น ($\bar{X} = 2.96$)

ตารางที่ 10 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง	$\bar{X}$	S.D.	ระดับปัจจัย
--------------------------------	-----------	------	-------------

ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน			
19.สมาชิกในชุมชนของท่านมีความสามารถหลากหลาย สามารถพึ่งพาได้	3.28	0.62	ปานกลาง
20.ชุมชนของท่านสามารถผลิตและอาศัยทรัพยากรในชุมชนเลี้ยงตัวเองได้	3.06	0.58	ปานกลาง
21.ชุมชนของท่านสามารถผลิตเพื่อจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าได้ เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน	3.47	0.60	มาก
22.สมาชิกในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤตต่าง ๆ	3.12	0.70	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	3.23		ปานกลาง

จากตารางที่ 10 ปัจจัยด้านชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.23$) โดย ระดับมากในประเด็นชุมชนของท่านสามารถผลิตเพื่อจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าได้ เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน ($\bar{x} = 3.47$) รองลงมาในระดับปานกลาง สมาชิกในชุมชนของท่านมีความสามารถหลากหลาย สามารถพึ่งพาได้ ($\bar{x} = 3.28$) สำหรับประเด็นที่ระดับปัจจัยน้อยกว่าประเด็นอื่นๆ คือ สมาชิกในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤตต่าง ๆ ($\bar{x} = 3.12$) ในระดับปานกลาง และประเด็นชุมชนของท่านสามารถผลิตและอาศัยทรัพยากรในชุมชนเลี้ยงตัวเองได้ ($\bar{x} = 3.06$) ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 11 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านต่างๆ ที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ปัจจัยด้านต่างๆ ที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง	$\bar{x}$	ระดับปัจจัย
1. สำนักในชุมชน	3.65	มาก
2. ความเป็นผู้นำ	3.36	ปานกลาง
3. การเรียนรู้ชุมชน	3.18	ปานกลาง
4. เครือข่ายชุมชน	3.23	ปานกลาง
5. ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน	3.23	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	3.33	ปานกลาง

จากตารางที่ 11 พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.33$) โดยปัจจัยด้านสำนักในชุมชนที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.65$) ปัจจัยด้านความเป็นผู้นำที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.36$) เท่ากันในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.23$) ในปัจจัยด้านเครือข่ายชุมชนที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง และปัจจัยด้านชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนอยู่ และลำดับสุดท้าย คือปัจจัยที่ด้านการเรียนรู้ชุมชนที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.18$)

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

เรื่องปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลคุณลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ จำนวน 388 คน พบว่า เพศชาย จำนวน 245 คน เป็นเพศหญิง จำนวน 143 คน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 35- 50 ปี จำนวน 155 คน รองลงมาได้แก่กลุ่มที่มีอายุระหว่าง 20 - 35 ปี จำนวน 134 คน และ 50 ปี ขึ้นไป จำนวน 92 คน ขณะที่มีกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 20 ปี ขึ้นไป มีจำนวนน้อยที่สุด 7 คน การศึกษา ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 155 คน รองลงมาคือกลุ่มที่มีการศึกษาในมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า จำนวน 87 คน กลุ่มที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 55 คน กลุ่มที่มีการศึกษาระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่า จำนวน 43 คน กลุ่มที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 39 คน และกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่าปริญญาตรี น้อยที่สุดจำนวน 9 คน การประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่มีอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน 109 คน รองลงมาได้แก่กลุ่มที่มีอาชีพ ค้าขาย จำนวน 71 อาชีพ เกษตรกรรม จำนวน 69 คน อาชีพพนักงานบริษัทเอกชน 65 คน โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพ รับจ้าง จำนวน 63 คน และอื่นๆ อีก 11 คน น้อยที่สุด

ระดับระดับความเข้มแข็งชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมจำแนกเป็นรายด้าน จำแนกเป็นรายข้อในแต่ละด้าน ทั้งหมด 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสำนึกในชุมชน , ด้านความเป็นผู้นำ , ด้านการเรียนรู้ชุมชน , ด้านเครือข่ายชุมชน และด้าน ชุมชนพึ่งตนเอง อย่างยั่งยืน

1. ด้านสำนึกในชุมชน พบว่า ระดับระดับความเข้มแข็งชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 1 ข้อ คือ ท่านรู้สึก ว่า วัฒนธรรม ประเพณี ในชุมชนของท่านควรรักษาไว้ อยู่ในระดับมาก 1 ข้อ คือ ท่านรู้สึกว่าตนเอง เป็นเจ้าของชุมชน รักและหวงแหนชุมชน และอยู่ในระดับปานกลาง 3 ข้อ คือ 1. ท่านและสมาชิกในชุมชนยอมรับในความสามารถที่แตกต่างกัน 2. ท่านและสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน และ ท่านเคยสละเวลา เพื่อทำงานงานต่างๆให้ชุมชนของท่าน

2. ด้านความเป็นผู้นำที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง พบว่า ระดับระดับความเข้มแข็งชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 3 ข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ 1. ผู้นำในชุมชนของท่านของท่านมีมนุษยสัมพันธ์ดีเป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิกในกลุ่ม 2. ผู้นำในชุมชนของท่านไม่เกรงกลัวต่ออุปสรรค เตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาที่คาดว่าจะเข้ามา และผู้นำในชุมชนของท่านมีความขยัน ซื่อสัตย์ อดทน อยู่ในระดับปานกลาง 2 ข้อ คือ 1. ผู้นำในชุมชนของท่านสามารถประสานงานและประสานความคิดระหว่างสมาชิกในกลุ่มได้ และ 2. ชุมชนของท่านสนับสนุน ให้โอกาสสมาชิกในการก้าวไปเป็นผู้นำในอนาคต

3. ด้านการเรียนรู้ชุมชน พบว่า ระดับระดับความเข้มแข็งชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ข้อ คือ ชุมชนของท่านจัดอบรมอาชีพ หรือพัฒนาอาชีพตามที่สมาชิกต้องการอยู่เสมอ อยู่ในระดับปานกลาง 4 ข้อ คือ 1. สมาชิกในชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิด เพื่อนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมต่างๆ 2. สมาชิกในชุมชนรู้จักฝึกฝนที่จะเรียนรู้ในเรื่องต่างๆที่สนใจร่วมกัน 3. ชุมชนของท่านส่งเสริมให้แม่บ้านหรือผู้ที่ว่างงานให้มีอาชีพเสริม และสมาชิกในชุมชนมีความตื่นตัวและสนใจในข่าวสาร ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

4. ด้านเครือข่ายชุมชน พบว่า ระดับระดับความเข้มแข็งชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ข้อ คือ ท่านและสมาชิกในกลุ่ม มีการติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกในกลุ่ม และอยู่ในระดับปานกลาง 2 ข้อ คือ ท่านและสมาชิกในชุมชนมีการรวมกลุ่มกัน มีลักษณะเป็นหุ้นส่วนกันทำกิจกรรมเพื่อสร้างรายได้ ผลตอบแทนร่วมกัน และชุมชนของท่านมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่าย องค์กรหรือชุมชนอื่น

5. ด้านชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน พบว่า ระดับระดับความเข้มแข็งชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ข้อ คือ ชุมชนของท่านสามารถผลิตเพื่อจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าได้ เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน และอยู่ในระดับปานกลาง 3 ข้อ คือ 1. สมาชิกในชุมชนของท่านมีความสามารถหลากหลาย สามารถพึ่งพาได้ 2. สมาชิกในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤตต่าง ๆ และชุมชนของท่านสามารถผลิตและอาศัยทรัพยากรในชุมชนเลี้ยงตัวเองได้

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งในเขตเทศบาลเมืองหล่มสักอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านสำนึกในชุมชนในภาพรวมมาก แสดงให้เห็น

ถึงความรัก ห่วงแทนชุมชน และอยากมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมประเพณี และหากเกิดปัญหาใด ต้องร่วมกันแก้ปัญหา โดยต้องรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น หากเกิดความจำเป็นก็ควรที่จะใช้เวลาเพื่อช่วยเหลืองานในชุมชน

ด้านความเป็นผู้นำในชุมชนภาพรวมปานกลาง มีมนุษยสัมพันธ์ดีเป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิกในชุมชน มีความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน รับผิดชอบอุปสรรคได้ดีพอสมควร แต่ผู้นำต้องเพิ่มเติมเรื่องความสามารถในการติดต่อประสานงาน รวมถึงต้องให้โอกาสสมาชิกในการแสดงบทบาท และความคิดเห็นเพื่อสร้างผู้นำชุมชนยุคใหม่

ด้านการเรียนรู้ชุมชน ชุมชนควรจัดอบรมอาชีพ หรือพัฒนาอาชีพตามที่สมาชิกต้องการอยู่เสมอ โดยการร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิด ฝึกฝนเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมต่างๆ รวมถึงส่งเสริมให้ผู้ที่ว่างงานเข้าสู่การเรียนรู้

ด้านเครือข่ายชุมชนภาพรวมระดับปานกลาง มีการติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกในกลุ่มเพื่อสร้างรายได้ ชุมชนมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน เช่น การศึกษาดูงานการจัดการในชุมชนอื่น ,จัดโครงการโดยผู้มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ด้านชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนภาพรวมระดับปานกลาง โดยชุมชนสามารถผลิตเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชุมชน สิ่งที่ต้องเพิ่ม คือ ชุมชนต้องพึ่งตนเองได้ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤตต่างๆ

ข้อเสนอแนะ

1. เทศบาลควรมีการสนับสนุนอาชีพสำหรับผู้ว่างงานหรือแม่บ้านที่มีเวลาว่างช่วงกลางวัน โดยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เมื่อเกิดความเข้มแข็งแล้ว อาจมีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนอื่นเพื่อสร้างเครือข่าย

2. ชุมชนควรส่งเสริมให้ประชาชน ตื่นตัว รับรู้ข่าวสาร ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและอื่นๆที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน

ภาคผนวก

แบบสอบถาม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

.....

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ส่วนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไป

1. เพศ

1.ชาย

2. หญิง

2. ปัจจุบันท่านอายุ.....ปี

3. ระดับการศึกษาสูงสุดของท่าน

1. ประถมศึกษา

2. มัธยมศึกษาตอนต้น

3. มัธยมศึกษาตอนปลาย

4. อนุปริญญา

5. ปริญญาตรี

6. สูงกว่าปริญญาตรี

4. ปัจจุบันท่านประกอบอาชีพ

1. ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ

2. พนักงานบริษัทเอกชน

3. ค้าขาย

4. รับจ้าง

5. อื่นๆ

5. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

- 1. ต่ำกว่า 15,000 บาท
- 2. 15,001 – 25,000 บาท
- 3. 25,001 บาท ขึ้นไป

ส่วนที่ 2 กรุณาทำเครื่องหมาย / ลงในช่องตารางที่ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งกรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ปัจจัยต่างๆที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง	ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
สำนึกในชุมชน					
1. ท่านรู้สึกว่าคุณเองเป็นเจ้าของชุมชน รักและห่วงแหนชุมชน					
2. ท่านรู้สึกว่าคุณ วัฒนธรรม ประเพณี ในชุมชนของท่านควรรักษาไว้					
3. ท่านเคยสละเวลา เพื่อทำงานงานต่างๆให้ชุมชนของท่าน					
4. ท่านและสมาชิกในชุมชนยอมรับในความสามารถที่แตกต่างกัน					
5. ท่านและสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน					
ความเป็นผู้นำ					
6. ผู้นำในชุมชนของท่านสามารถประสานงานและประสานความคิดระหว่างสมาชิกในกลุ่มได้					
7. ผู้นำในชุมชนของท่านของท่านมีมนุษยสัมพันธ์ดีเป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิกในกลุ่ม					
8. ผู้นำในชุมชนของท่านมีความขยัน ซื่อสัตย์ อดทน					
9. ผู้นำในชุมชนของท่านไม่เกรงกลัวต่ออุปสรรคเตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาที่คาดว่าจะเข้ามา					
10. ชุมชนของท่านสนับสนุน ให้โอกาสสมาชิกในการก้าวไปเป็นผู้นำในอนาคต					
การเรียนรู้ชุมชน					
11. สมาชิกในชุมชนรู้จักฝึกฝนที่จะเรียนรู้ในเรื่องต่างๆที่สนใจร่วมกัน					

12. สมาชิกในชุมชนมีความตื่นตัวและสนใจในข่าวสารด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง					
13. สมาชิกในชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูลแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมต่างๆ					

ส่วนที่ 2 (ต่อ) กรุณาทำเครื่องหมาย / ลงในช่องตารางที่ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งกรณีศึกษาเทศบาลเมืองหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ปัจจัยต่างๆที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง	ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
14. ชุมชนของท่านส่งเสริมให้แม่บ้านหรือผู้ที่ว่างงานให้มีอาชีพเสริม					
15. ชุมชนของท่านจัดอบรมอาชีพ หรือพัฒนาอาชีพตามที่สมาชิกต้องการอยู่เสมอ					
เครือข่ายชุมชน					
16. ท่านและสมาชิกในชุมชนมีการรวมกลุ่มกัน มีลักษณะเป็นหุ้นส่วนกันทำกิจกรรมเพื่อสร้างรายได้ผลตอบแทนร่วมกัน					
17. ท่านและสมาชิกในกลุ่ม มีการติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกในกลุ่ม					
18. ชุมชนของท่านมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่าย องค์กรหรือชุมชนอื่น					
ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน					
19. สมาชิกในชุมชนของท่านมีความสามารถหลากหลาย สามารถพึ่งพาได้					
20. ชุมชนของท่านสามารถผลิตและอาศัยทรัพยากรในชุมชนเลี้ยงตัวเองได้					
21. ชุมชนของท่านสามารถผลิตเพื่อจำหน่ายหรือ					

แลกเปลี่ยนสินค้าได้ เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชุมชน อย่างยั่งยืน					
22.สมาชิกและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็ง พอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทาง เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและ วัฒนธรรม ทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤต ต่าง ๆ					

ส่วนที่ 3 ท่านคิดว่าสิ่งใด สามารถส่งผลให้ชุมชนของท่านเข้มแข็ง โปรดเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - ชื่อสกุล	ธีรภัทร กิจจาร์ักษ์
วัน เดือน ปี เกิด	24 ตุลาคม 2525
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	99/326 หมู่ 9 ตำบลสะเดียง อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ 67000
สถานที่ทำงาน	หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการปกครองท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
ตำแหน่ง	อาจารย์
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2548	ศิลปศาสตรบัณฑิต โปรแกรมรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
พ.ศ.2550	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง